

KUR'AN'IN SÖZLÜ İLETİŞİMDE ÖNGÖRDÜĞÜ DİL ÜSLUBU

Prof. Dr. Kerim BULADI*

Makale Geliş: 03.04.2018

Makale Kabul: 28.04.2018

ÖZET

Kur'an-ı Kerim, Hz. Peygamber'e sözlü olarak vahyedilmiştir. Kur'an, sözlü iletişim dilinin, güzel, yumuşak, kolay bir üslup temelinde dayandırılmasını istemiştir. Kaba, çirkin ve sert sözlerle kurulan iletişimde başarı sağlanamayacağı gibi, ulaştırılması istenilen mesajın etkili olması da söz konusu değildir. Bu yüzden muhatap kim ve anlatılmak istenilen ne olursa olsun sözlü iletişim dili, gönülleri kazanabilecek nitelik ve güzellikte olmalıdır. Kur'an, insanlarla çeşitli iletişim araçlarıyla irtibat kurmuş ve mesajını iletmiştir. Bu yazımızda Kur'an'ın sözlü iletişimde öngördüğü bazı iletişim ilkeleri üzerinde durulacak ve gereken tahliller yapılacaktır.

Anahtar kavramlar: Kur'an, mesaj, insan, iletişim

The Style that Quran Recommends in Oral Communication

Abstract

Quran was revealed to prophet Muhammad viva voce. Quran instruct its readers to embrace an oral communication based on eloquence, delicacy and clarity. Whereas a dialogue built upon rude, vulgar and harsh expressions is unable to come to a conclusion, such a language cannot be effective in terms of delivering messages. Therefore whatever the subject and the person whom the subject is addressed are, the communication style should be up to attract and gratify people. Quran has utilized various communication means when delivering its message. This article will focus on the communication principles recommended by Quran and elaborate on those principles.

Keywords: Quran, message, people, communication

I. GİRİŞ

Yazımıza başlarken öncelikle iletişim kelimesinin ne anlama geldiğini ve kavramsal çerçevesini belirtmekte yarar görüyoruz.

İletişim, duygu, düşünce veya bilgilerin, akla gelebilecek her türlü yolla başkalarına aktarılması, bildirişim, haberleşme, komünikasyon

* İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi, kerimbuladi@hotmail.com

anlamında tarif edilmiştir. Telefon, telgraf, televizyon, radyo, internet vb. araçlardan yararlanılarak yürütülen bilgi alışverişi, haberleşme, muhabere ve komünikasyon manasını da içerir.¹

İletişim kavramının, tek ve geçerli bir tanımını yapmak oldukça güç olmakla birlikte iletişim; iki kişinin duygu, düşünce ve bilgilerini paylaşarak birbirini anlaması ile ilgili bir süreç olarak tanımlanabilir. İletişimle insan, toplumsal bir varlık olarak kendisini gerçekleştirmekte, başka bir deyişle biyolojik bir varlık olmaktan çıkarak toplumun bir üyesi olmaktadır. Belli bir toplumda insanın, kendisinden önce var olan kuralları öğrenmesi, değer ve inançları benimsemesi ve bunlara uygun olarak kendisine verilen rolleri oynaması, yani toplumsallaşması, ancak iletişimle gerçekleşir.²

Bu makalede insanların birbiriyle sözlü olarak yapacağı iletişimde hangi usûlü kullanacağına dair Kur'an'ın emir ve tavsiyelerine değinilecektir. Allah ile insan arasında karşılıklı bir münasebet vardır. Bilindiği üzere Allah Teâlâ, kulları ile sözlü ve sözsüz âyetlerle iletişim kurmuş ve onlara dünya hayatındaki sorumluluklarını bildirmiştir. Sözlü olarak yapılan haberleşmeye, diğer bir ifade ile iletişime vahiy denilir. Sözsüz haberleşme ise kâinattaki Allah'ın kudretine, azametine ve celâline delâlet eden bütün varlıklar ve tabiat olayları şeklinde özetlenebilir. İnsanın, sözlü vahiy yoluyla aldığı iletişim kurallarına göre birbiri ile irtibat kurması ve anlaşması, aslında fitratın gereğidir. Sözlü iletişimin en önemli aracı şüphesiz dildir. İnsan, bunun dışında çeşitli işaretler ve bedeninin diğer organlarını kullanarak, bir başka deyişle beden dilini konuşturarak birbiriyle iletişim sağlayabilir. Kur'an, her iki iletişim vasıtasını da kullanmış ve bu konuda prensipler ortaya koymuştur. Ancak biz, sadece sözlü iletişimde en etkili vasıta olan dilin, muhataplarına karşı nasıl kullanmasına dair Kur'an'ın dile getirdiği öneriler üzerinde duracağız. Temel referansımız, "*Kullarına söyle: (İnsanlara karşı) en güzel sözü söyleyinler*" âyeti olacaktır. Öte yandan iletişim ve bilişim teknolojisinin geliştiği günümüzde "Söz ola kese savaşı, söz ola kestire başı, söz ola ağulu aşı, yağ ile bal eder bir söz" cümlesinin tezahürlerini kolayca görmek mümkündür. "Ya hayır söyle, ya sus" nebevî mesajının, Müslümanlar arasında bile hayal gibi algılanarak birçok kimsenin uluorta nefsanî arzusuna göre konuştuğu bir dünyada, Kur'an'ın sözlü iletişime dair ortaya koyduğu ilkeler,

1 Hazırlayan, Şükrü Hâluk Akalın ve diğerleri, *Türkçe Sözlük*, Türk Dil Kurumu, Ankara, 2009, s. 954.

2 Haluk Gürgen, *Halkla İlişkiler ve İletişim*, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 2007, s. 27.

hem inanç, hem fikir, hem de siyaset dünyamızda büyük önem taşımaktadır. Öyle ki, Kur'an'ın sözlü iletişimle ilgili prensiplerini pratik olarak hayata geçirmek, Müslümanlığımızın kalitesinin de bir miyarı olarak karşımıza çıkmaktadır.

II. İLETİŞİM

1. Sözlü İletişim

İnsanlar, başkalarıyla bir arada olabilmek, onları anlayabilmek, kendilerini anlatabilmek ve etkileyebilmek için iletişim kurmak zorundadır. Bireyler, kendileriyle ve başkalarıyla iletişim kurarak kişilik gelişimlerini sağlarlar. İletişim, kişiler arası ilişkinin her türünü gerçekleştiren bir "harç" işlevi görür. Toplumsal yaşamımız, kişi olarak benliğimizi oluşturmamız, başkaları ile bir işi gerçekleştirmek için bir iş grubu içinde düşünce üretmemiz, bunu davranışlarımızla işe dönüştürmemiz, ancak iletişimle gerçekleşir.³

İletişim olmadan insanın kendisini anlatması ve tanıtması mümkün değildir. İnsan, kendi tecrübelerinden ve uygulamalarından olduğu kadar, iletişim vasıtasıyla başkalarının deneyim ve yaşantılarından da istifade ederek yeni bilgilere ulaşır. İnsan, hayatı boyu çeşitli kurallar ve değerler üretmektedir. Bütün bunlara paralel olarak ekonomik, kültürel ve sosyal kurumlar tesis etmektedir ki, bütün bunlar, iletişimin etkisi ve gücü ile oluşmaktadır. Toplumların; inançlarını, gelenek ve göreneklerini, kültürlerini korumaları ve nesilden nesile aktarmaları da yine iletişimin marifeti ile gerçekleşmektedir.

İletişim, bireylerin ve grupların, kendi çıkarlarını ve hedeflerini, ortak bir amaçta birleştirerek toplumsal örgütlerin kurulmasında ve gelişmesinde önemli rol oynar. Üyesi olduğumuz toplumun ve grupların davranış kuralları, yetiştiğimiz çevre, eğitim ve öğretim düzeyimiz, yaptığımız iş ve üyesi olduğumuz gruplar da, iletişim davranışımızı etkiler. İletişim, bir paylaşma eylemi olarak çift yönlü bir süreçtir. Bizler, iletişim süreci içerisinde yalnız başkalarından mesaj almaz, aynı zamanda mesaj da göndeririz. Böylece iletişim süreci içerisinde karşılıklı olarak etkilenir ve değişime uğrarız. İletişimin amacı karşılıklı olarak anlaşmayı ve paylaşmayı sağlamak olmakla birlikte, bunun her zaman gerçekleşmesi mümkün değildir. Bu yüzden iletişimde önemli olan, tarafların mutlaka anlaşmaları değil, birbirlerini anlamalarıdır.⁴

İletişimde iletilecek mesajın oluşturulmasında kullanılan işaretler,

3 Gürgen, Haluk, *a.g.e.*, s. 27.

4 Geniş bilgi için bkz. Gürgen, Haluk, *a.g.e.*, s. 27-28.

semboller ve jestler simge olarak adlandırılır. En ilkel kabilelerden, en gelişmiş toplumlara kadar insanlar gelişmişlik düzeyleri ile orantılı olarak karmaşık simge sistemlerinden yararlanırlar. Simgeler, toplumsal ve kültürel özellikler içinde bir anlam ifade ederler. En gelişmiş simge sistemi dildir. İnsanlar dili kullanma düzeyine bağlı olarak, toplumsal yaşama, etkin bir birey olarak katılma imkânı elde ederler. Dil, düşünce ile karşılıklı etkileşim içerisinde gelişir. Sözlü ya da yazılı dil vasıtasıyla da iletişim kurarak düşünce gücümüzü geliştiririz. Dili ne kadar iyi kullanırsak o ölçüde etkin iletişim kurar ve o ölçüde de doğru düşünmeye başlarız.⁵

İletişimde anlaşılır bir dilin kullanılması, muhatapların anlamasına ve etkilenmesine sebep olan en önemli unsurdur. Muhatabın dikkatini çekemeyen bir bilgide ve iletişimde, gereken sonuç beklenemez. İletişim, her şeyden önce iletenle iletilen arasında bir ilgi ve irtibatın tesisini sağlamalıdır.

Hz. Peygamber, Araplar arasında en güzel, en akıcı, en düzgün konuşan bir kimse idi. Şive bakımından ve delil serdetme açısından onların en açık sözlü olanıydı. Nerede, ne şekilde ve neyi konuşacağını en iyi bilen bir kimse idi. Muhataplarının seviyesine göre hitap ederdi. Hz. Ali, Peygamber (s.a.v)'in Nehd Oğullarından bir toplulukla konuştuğunu duyunca şöyle demişti: "Ey Allah'ın Rasûlü! Biz bir babanın çocuklarıyız. Görüyoruz ki, bizim, çoğunu anlamadığımız bir şekilde Arap heyetleri ile konuşuyorsun." Bunun üzerine Hz. Peygamber, "*Beni Rabbim terbiye etti ve ne de güzel terbiye etti. Beni, Sa'd oğulları içerisinde yetiştirdi*" buyurmuştur⁶.

2. Sözsüz İletişim

Bu tür iletişim, bütün bir beden in iştirak ettiği karşılıklı etkileşimdir. Eğitim-öğretimde duygu yoluyla gerçekleşecek iletişimin kalıcılığı da göz önüne alınmalıdır. Zira kimi zaman duygular aracılığıyla yapılan iletişim, muhatabı daha fazla etkiler. Sözsüz iletişimde duygular en tesirli ifade aracıdır. Duygular, beden diliyle dışa yansımaktadır. Bu yüzden beden dili, yalan konuşmaya güç yetiremez. Olanca safiye tiyle duygu ve düşünceleri ortaya koyar. İkiyüzlü tavır içerisinde istese de giremez.

İki yüzlülüğün ve sahte davranışın tipik örneğini şu âyette görebiliriz:

5 Gürgen, Haluk, a.g.e., s. 28-29.

6 *En-Nihaye fi Garibi'l-Hadis ve'l-Eser*, 1:3.

“Ey Peygamber! Kalpten inanmadıkları hâlde, ağızlarıyla “İnandık” diyenler (münafıklar) ile Yahudilerden küfürde yarışanlar seni üzmesin. Onlar (Yahudiler) yalan uydurmak için (seni) dinlerler, sana gelmeyen bir topluluk hesabına dinlerler. Kelimelerin (ifade içindeki) yerlerini bildikten sonra yerlerini değiştirir ve şöyle derler: “Eğer size şu hüküm verilirse, onu tutun. O verilmezse sakının.” Allah, kimin azaba uğramasını istemişse artık sen onun için asla Allah’a karşı hiçbir şey yapamazsın. Onlar, Allah’ın kalplerini temizlemeyi istemediği kimselerdir. Onlara dünyada bir rüsvaylık, ahirette ise yine onlara büyük bir azap vardır.”⁷

Bilginin davranışlara ve duygulara yansımaları eğitimin temel amacıdır. Davranışlara ve ruhi hayata yansımaya bilgi, içselleşmemiş malumatı ibarettir. Böyle bir bilginin, insanın ahlâkî hayatını düzenleyebilecek bir rolü ve gücü yoktur. Böyle bir davranışı ve mücerret bir bilgi ile yetinmeyi Kur’ân şöyle tenkit etmiştir:

“Ey iman edenler! Yapmayacağınız şeyleri niçin söylüyorsunuz?” “Yapmayacağınız şeyleri söylemeniz, Allah katında büyük gazap gerektiren bir iştir.”⁸

Kur’an, iletişimin iki temel unsurundan söz eder. Sözlü ayetler, sözsüz semboller. Sözlü olan iletişim yani vahiy, mahiyeti gereği ötekenden açıktır. Âyet denilince ilk önce vahiy akla gelir. Vahiy, Allah’ın iradesinin söz şeklindeki ifadesidir. Sözsüz konuşmada ise Allah iradesi, tahlili olarak arka arkaya değil, topyekun verilir. Bu son durumda fikrî bir açıklık olamayacağı için getirilen mesaj da son derece belirsizdir ve sözlü değildir. Ancak sözsüz âyetlerin önemli bir avantajı vardır. Bunlar fiilen bütün insanlığa gönderilmiştir. Hiçbir aracıya gerek olmadan herkese doğrudan doğruya hitap ederler. Oysa sözlü âyetler, yalnız bir aracı, bir peygamber vasıtasıyla gönderilir. Ancak aracı ile insanlığa duyurulabilirler. Bütün insanlar, ilahi sembollerin içerisinde yaşayabilmektedir ve bunları kavrayabilecek akıl kapasitesine sahiptirler. Akıl kapasitesine sahip bulunan herkes bu âyetleri kavrayabilir.⁹

Görüldüğü gibi sözsüz dil de sözlü dil kadar tesirli ve kapsamlıdır. Sağlıklı bir akla sahip olan her insan, sözlü vahiy ve onu tebliğ eden Rasûlden habersiz olsa bile kendisini mükerrerem olarak yaratan Hâlikî ile iletişim kurmak, O’nun varlığına ve birliğine inanmak zorundadır. Bu değerlendirmelerden sonra Kur’an’ın, insanlar arasında kurulacak olan sözlü iletişimde önerdiği bazı ilkeleri anlatmaya geçebiliriz.

7 Mâide, 5/41.

8 Saff, 61-2-3.

9 Geniş bilgi için bkz. Toshihiko İzutsu, *Kur’an’da Allah ve İnsan*, Tercüme, Süleyman Ateş, Kevser Yayınları, Ankara, ts. s. 126-128.

III. KUR'AN'IN ÖNGÖRDÜĞÜ SÖZLÜ İLETİŞİM DİLİ

1. Kavlı-i Hasen (Güzel Söz)

Birçok anlama gelen kavlı sözcüğü, konuşmayla açığa çıkarılan harflerden mürekkep olan şeye denir.¹⁰ Kavlı, söz demektir. Mutlak olarak lisanın/dilin yayıp neşrelediği/söylediği sözden ibarettir.¹¹ “Hüsün”, sevinç veren ve beğenilen her şey demektir. “Hasen” kelimesi ise, insana kendi nefsinde, bedeninde ve bütün durumlarında mutluluk veren her nimet şeklinde tanımlanmıştır. Hasen, halkın arasındaki göze güzel gelen şeylerle ilgili kullanılmıştır. Kur'an'da “hasen” kelimesi daha çok basiret/akıl cihetinden güzel görünen/beğenilen anlamında zikredilmiştir.¹² Buna göre kavlı-i hasen, güzel söz demektir.

Kur'an, sözü dinleyip en güzeline uyanları akıllı kimseler olarak nitelemiştir.¹³ İsrailoğullarından alınan taahhütler arasında insanlara güzel söz söyleme teminatının alındığını da açıklamıştır.¹⁴ Ayrıca Kur'an, insanları Allah yoluna çağıran ve Müslüman olduğunu açıklayan kimsenin sözünden daha güzel sözlü bir kimsenin olamayacağını belirtmiştir.¹⁵

Kur'an, güzel sözün, Allah'ın dinine davet sırasında temel ilke olarak alınmasını istemiştir. İnsanları en fazla etkileyen unsurların arasında güzel söz gelir. İnsanlar, kaba, kırıcı, sert sözlerden ve davranışlardan, hoşlanmazlar. İnsanı yaratan ve onun psikolojisini en iyi bilen Allah Teâlâ, insanların birbirlerine, güzel söz söylemesini emretmiştir. İnsan doğduğunda bilgi açısından nötr durumda idi. Bir şey bilemiyor, düşünemiyor ve değerlendiremiyordu. Fakat Allah, ona bilgi edinmeye, düşünmeye, açıklamaya ve bilgisini aktarmaya yarayacak organları lütfetmiştir.¹⁶

İnsanın konuşmasını, düşündüğünü ve duyduğunu nakletmesini temin eden vasıtalarından biri de hiç şüphesiz, dildir. Besinlerin tadını duymaya, bunları ağız içinde evirip çevirmeye ve yutmaya yarayan, konuşmaya yardımcı organ olan dil, hem maddi hem de manevi açıdan insanoğluna lütfedilen önemli bir nimettir. Bu nimetin şükürü ise, güzel söz söylemek, doğru konuşmak, hakkı anlatmak, kötü sözlerden, çirkin şeylerden, batıl ve faydasız konuşmalardan onu koru-

10 Rağb el-İsfehâni, *Müfredâtü Elfâz'l-Kur'an*, Dâru's-Şâmiyye, Beyrut, 2011, s. 688.

11 Asım Efendi, *Kamus Tercümesi*, Asitane Yayınları, İstanbul, ts. III, 332.

12 İsfehâni, *Müfredât*, s. 235- 236.

13 Zümer, 39/18.

14 Bakara, 2/83.

15 Fussilet, 41/33.

16 Nahl, 16/78.

maktır. Dil, hakkı söylemek ve anlatmak için yaratılmıştır ve insana konuşma kabiliyeti bunun için verilmiştir. Diğer canlılardan insanın ayrıldığı en önemli nokta da budur. Bu sebeple Kur'ân-ı Kerîm, güzel söz söylemeyi, kötü sözlerden kaçınmayı emretmiştir.

*“Kullarıma söyle: (insanlara karşı) en güzel sözü söyleyinler. Çünkü şeytan aralarını bozar. Çünkü şeytan, apaçık düşmandır.”*¹⁷ Kur'an'da, şeytanın, çirkin şeyleri yapmaya, Allah'a karşı bilmediğimiz şeyleri söylemeye özendireceği ve hayâsızlığı emredeceği belirtilmiştir.¹⁸

Mü'minler, bütün konuşmalarında ve tartışmalarında en güzel sözü söylemeleri gerekir. Muhatabı etkilemenin en önemli ilkelerinden biri de, güzel konuşmaktır. En güzel ve en doğru söz, sert ve kaba bir üslupla ifade edildiği taktirde, kabul görmeyeceği gibi muhatabını da etkilemez.

Sert, çirkin ve kaba söz, sevgiyi ve saygıyı yok edeceği gibi nefretin, adavetin, hasedin ve kin gibi olumsuzlukların yeşermesine vesile olur. Şeytan, insanların arasını bozmak için söz konusu fiilleri hâkim kılmaya çalışır. İnsanların birliğini bozan, kardeşlik bağlarını koparan olumsuzlukların başında kötü söz ve kaba davranışlar gelir.

Güzel söz söylemek ve güzel konuşmak, sadece vezinli, kafiyeli, edebî usullere ve dilin kaidelerine bağlı kalarak hatasız konuşmak anlamında telakki edilmemelidir. Güzel konuşmak, hakkı söylemek ve doğruyu ifade etmektir. Kur'ân, Ehl-i Kitap denilen Yahudi ve Hıristiyanlarla yapılan konuşma, görüşme ve mücadelelerde bile en güzel metodun uygulanmasını ve hakkın anlatılmasını ister.¹⁹

İman ve İslam gerçeği, en güzel söz ve metotla anlatılırsa yararlı olur. Mü'min, her hareketinde güzelliği temsil etmeli, hakkı güzel sözlerle açıklamalı, İslam'ı hoş üslupla tebliğ etmelidir. Bu durum, Kur'an'ın, müminlere yüklediği en önemli sorumluluklardan biridir.²⁰

2. Kavı-i Kerîm

Kur'an, Hz. Âdem'in, topraktan yaratıldığını bildirir.²¹ Bütün insanlık, tek bir nefisten ve onun için yaratılan bir eşten vücuda gelmiştir.²² Allah Teâlâ, kökeni bir erkek ve bir dişiye dayanan²³ insanoğlunu, bu

17 İsrâ, 17/53.

18 Bakara, 2/168-169.

19 Ankebût, 29/46.

20 Nahl, 16/125.

21 Nahl, 16/26, 28, 33, Sâffât, 37/11, Rahman, 55/14.

22 Nisâ, 4/1; A'raf, 7/179.

23 Hucûrât, 49/13.

evreden sonra erkeğin ve dişinin sıvısından halk etmiştir.²⁴ Artık bu aşamadan sonra aslı toprak, hayat ve gıdası toprağa dayalı olan insanoğlunun çoğalması, bu ilahî kanuna göre devam etmektedir. İnsanı yoktan var eden Allah Teâlâ, öncelikle insanoğluna lütfettiği hayat nimetine karşı kendisine ibadet edilmesini ve şükredilmesini istemiştir.²⁵ İkinci olarak, insana, dünyaya gelmesine sebep olan ana-babasına iyilik ve teşekkür etmesini²⁶, tavsiye etmiştir. Allah Teâlâ, bütün insanlardan kendi zatına kulluk etmelerini ve ikinci olarak ana-babaya iyi davranılmasını kesin bir şekilde emretmiştir. Ana-babadan birisi ya da her ikisi yaşlandıklarında, onları üzecek davranışlarda bulunulmamasını hatta onlara “öf” bile denilmemesini, azarlanmamasını ve kavli-i kerim ile muamele edilmesini istemiştir.²⁷

Âyette geçen “kerim” kelimesi, Allah Teâlâ’nın Esmâ-i Hüsnâ’sından biri olarak da zikredilir. Çok iyilik eden, çok cömertçe lütuf ve ihsanda bulunan demektir. Övülen, her şeyi içinde toplayan bir isimdir. Kıymetli, şerefli anlama da gelir. Kolay ve yumuşak anlamını da içerir.²⁸

Kur’ân-ı Kerim ve hadislerde, insanın, dünyaya gelmesine vesile olan ana-babasına karşı son derece saygılı, itaatkâr, edepli, nazik, yumuşak ve minnettar olması üzerinde önemle durulmuştur. Yeryüzünde Allah’ın halife si durumunda ve makamında olan insanoğlunun çoğalması, ana-babaya ilahî kanunla bağlanmıştır. Ana-babanın görevi kutsaldır. Zira onlar, Allah’ın hükümranlığına hizmet edecek ve layık olacak halife ve nesiller yetiştireceklerdir.

Kur’ân’da, ana-babaya iyilik (ihsan) edilmesi emri, bütün ilahî dinlerin de en başta gelen temel ilkeleri arasında yerini alır. İsrailoğulları’ndan alınan mîsak (söz) arasında ve sayılan on emir içerisinde ana-babaya da ihsan edilmesi istenmiştir. “*Vaktiyle biz, İsrailoğulları’ndan; yalnızca Allah’a kulluk edeceksiniz, ana-babaya, yakın akrabaya, yetimlere, yoksullara iyilik edeceksiniz diye söz almış ve ‘insanlara güzel söz söyleyin, namaz kılın, zekat verin’ diye emretmiştik...*”²⁹

Allah Teâlâ, yukarıdaki âyette, ana-babanın hakkını “tevhit” hakkı ile birleştirmiş yani Allah, kendisinin varlığını, birliğini kabul ettikten

24 İnsan, 76/ 2; Mürselât, 77/ 20; Furkân, 25/ 54; Secde, 32/ 8.

25 Bakara, 2/28; Nahl, 16/78; Zâriyât, 51/56; Yâsin, 36/22.

26 Ahkâf, 46/15; Lokmân, 31/14-15; Ankebût, 29/8.

27 İsrâ, 17/23.

28 Ebu Mansûr Muhammed b. Ahmed el-Ezherî, *Mu’cemü Tehzibü’l- Luğa*, tahkik, Rayad Zeki Kasım, Beyrut, Dâru’l-Marife, 2001, c. IV, s. 3132.

29 Bakara, 2/83.

sonra ikinci olarak insana, ana-babasına boyun eğmesini emretmiştir. Çünkü onun ilk yaratılışı Allah tarafından, ikinci olarak yetiştirilmesi ve terbiye edilmesi ana-baba tarafından olmuştur. Kişinin, dünyaya gelmesine sebep olan ve ona gayet ihtimamla bakan ve himaye eden anasına-babasına en yumuşak sözle ve son derece nazik bir ifade ile muamelede bulunması, onları azarlamaması, bağırıp çağırarak onları incitmemesi de en mühim görevi ve sorumluluğudur.

Nimet verene şükretmek, bir görevdir. Allah Teâlâ, kullarına büyük nimetler lütfetmiştir. İnsan öncelikle, kendisini yoktan var edene şükretmelidir. Ana-babanın da çocuğun üzerinde büyük nimeti (hakkı) vardır. Çünkü çocuğun yaratılmasına ve varlık âlemine gelmesine ana-baba sebep olmuştur. Sonra, ana-babanın çocuğun üzerinde terbiye hakkı vardır. Allah Teâlâ'ya şükürden sonra, onlara da teşekkür etmek gerekir.³⁰

Bir başka âyette, ana-baba hakkına şöyle işaret edilmektedir: *“De ki: Gelin Rabbinizin size neleri haram kıldığını okuyayım: O'na hiçbir şeyi ortak koşmayın, ana-babaya iyilik edin, fakirlik korkusuyla çocuklarınızı öldürmeyin. Sizin de onların da rızkını biz veririz; kötülüklerin açığına da gizlisine de yaklaşmayın ve Allah'ın yasakladığı cana haksız yere kıymayın. İşte bunlar Allah'ın size emrettikleridir. Umulur ki düşünüp anlarsınız. Rüşet çağına erişinceye kadar, yetimin malına, sadece en iyi tutumla yaklaşın, ölçü ve tartıyı adaletle yapın. Söz söylediğiniz zaman, yakınlarınız dahi olsa adaletli olun. Allah'a verdiğiniz sözü tutun...”*³¹

Görüldüğü gibi bu sayılanlar, hak dininin esaslarını meydana getiren hükümlerdir. Toplumlar için dini, ahlaki, sosyal, siyasal ve ekonomik açıdan önem arz eden prensiplerin arasında ana-baba hakkı zikredilmiş ve ana-babaya iyilik yapılması emredilmiştir. Ana-babaya iyilik etmek, onlarla güzel geçinmek ve onlara hak ettikleri saygıyı göstermek, bir toplumun kalitesini, dinî ve ahlakî yapısını gösterir.

Varlık sebebimiz olan an-babamız, vaktiyle çocukları için büyük fedakârlıklarda bulunmuş, çeşitli zorluklarla onları büyütmüş, yetiştirmişlerdir. Sırası geldiğinde onlara kol kanat gererek istirahatlarını terk etmiş ve ellerinden gelen cömertliği esirgememişlerdir. Bu yüzden onlara minnet borcunu ödemek kolay değildir. Hiç olmazsa, onlarla konuşurken üslûp, ifade ve sözlerin en zarifini ve en yumuşağını seçmek, gönüllerine girmenin temel kriteridir.

30 Hâzin, Alâuddin b. Muhammed b. İbrahim, *Lübâbu't-Te'vîl fi Meâni't-Tenzil*, Beyrut, ts. V, 40 (Kitâbun Mecmûatü'n mine't-Tefâsîr içinde).

31 En'am, 6/151-152.

Ana-babayla kurulacak iletişim dilinin niceliğini ve niteliğini Kur'an ortaya koymuştur. Ana-babayla iletişimde teşekkür dilini kullanmak büyük önem taşımaktadır. Allah Tealâ, kendisine şükredilmesinin yanı sıra ana-babaya teşekkür edilmesinin emretmiştir.³² Ana-baba tarafından yapılan iyiliklerin unutulmaması, gösterdikleri fedakârlıkların yâd edilmesi büyük önem taşımaktadır.

Ana-babaya karşı incitici dil kullanmamak, onların gönlünü alma da ve iletişimi dosdoğru kurmada önemli bir etkidir. Kur'an, ana-babaya karşı şiddet dilini içeren; sert, itici, kaba, kırıcı bir üslup kullanılmasını yasaklamıştır. Öyle ki, Kur'an, ana-babanın gönlünün yaralanmasına sebep teşkil edecek "of" veya "öf" gibi "bıktım, usandım" anlamına gelecek sözcüklerin kullanılmasını bile hoş karşılamamış ve böyle bir tavrı men etmiştir.³³

Kur'an, bağırıp çağırarak ana-baba ile iletişim kurulmasını da uygun görmemiştir.³⁴ Çocuklar, hoşlarına gitmedikleri bazı şeylerden dolayı ana-babalarını azarlamamalıdır. Ana-babayla bağırarak iletişim kurulmaması gerektiği gibi, ses tonunu onların ses tonundan daha düşük seviyede tutarak iletişim sağlanmalıdır. Ana-babayı inciten en önemli etkenlerden birinin de, evlatlarının onlara bağırması ve azarlanması olduğu unutulmamalıdır.

Kur'an, ana-babaya güzel sözle hitap edilmesini tavsiye etmiştir.³⁵ Ana-babayla iletişimde, en yumuşak ifade kullanılmalıdır. "Anacığım", babacığım" diye hitap etmek ve onları ismi ile çağırılmamak, iyi bir davranışın sonucudur.³⁶ Böyle bir davranış, ana-babayla kaliteli bir iletişime vesile olabilir.

Ana-baba ile çocuk arasındaki iletişim, sevgi ve saygının sürekliliğini sağlayan önemli bir faktördür. Kırıcı konuşmamak, tatlı dil ve güler yüzle onları karşılamak, ana-babanın kalbini kazanmanın en önemli yoludur. İçtenlikle söylenen zarif ifadeler, ana-baba ile sağlıklı kurulacak iletişimin temel kurallarıdır. "Tatlı dil, yılanı deliğinden çıkarır" atasözünde olduğu gibi, ana-babaların kalbini açacak anahhtarların başında güzel söz gelir.

Aslında Kur'an'ın, ana-babaya karşı, "*İkisine de güzel söz söyle/ yumuşak ifadelerle konuş*" ilkesi ile ortaya koyduğu davranış mode-

32 Lokman, 31/14, ayrıca bkz. Ahkâf, 46/15.

33 İsrâ, 17/23.

34 İsrâ, 17/23.

35 İsrâ, 17/23.

36 Neseî, Ebu'l-Berekât Abdullah b. Ahmed, *Medârikü't-Tenzil ve Hakâiku't-Te'vîl*, Beyrut, ts. IV, 30 (Kitabun Mecmûatü'n-mine't-Tefâsir içinde); Hazin, a.g.e., IV, 30.

li, insanlar arasında gerçekleşmesi gereken sağlıklı/doğru iletişimin de temel kurallarından biridir. Ana-baba, ailenin kurucu ve asli üyeleridir. Toplum, ailelerden oluşur. Toplumun çekirdeği kabul edilen aile, kişinin ilk terbiye aldığı kurumdur. Aile, bir anlamda toplumun prototipidir/ilk örnek alınacak birimdir. Aileden alınan bu terbiye ile toplumda insanlar birbirlerine muamele edecek ve iletişimlerini nezaket, tebessüm ve tatlı dil temeli üzerine inşa edeceklerdir. Bu yüzden Kur'an, insanlar arasındaki iletişimin ana ilkelerinden birini teşkil eden *"İkisine de güzel söz söyle/yumuşak ifadelerle konuş"* prensibini, ana-babaya gösterilecek saygı ile müşahhaslaştırarak sunmuştur.

3. Kavlı Belîğ/Etkili Söz

Allah Teâlâ, Hz. Peygamber'e, muhataplarına karşı etkili bir sözle konuşmasını emretmiştir. Hz. Peygamber'in, kendisine vahyedilenleri, açık ve seçik olarak tebliğ ederken, muhataplarının duygularını harekete geçirecek ve onları, verilen mesajın tesirinde bırakacak bir ifade ve üslup kullanması, Allah'ın ona yüklediği bir görevdir. Bu konunun anlaşılmasında şu âyet gayet açık bir örnek teşkil eder.

*"Onlar, Allah'ın kalplerindekini bildiği kimselerdir. Öyleyse onlara aldırma. Onlara öğüt ver ve onlara, kendileri hakkında etkili ve güzel söz söyle."*³⁷

Bir önceki âyetlerde münafıkların iki yüzlülükleri, tutum ve davranışları anlatılmıştır. Allah Teâlâ, yemin ederek kimliklerini gizlemeye çalışan bu grubun ikilemini ve tutarsızlığını Hz. Muhammed (s.a.v)'e bildirmiş ve bunlara kanmamasını ve yüz vermemesini istemiştir. Ayrıca onlara kavlı belîğ/etkili ve canlarına işleyen öğütle ders vermesini emretmiştir.

Âyette zikredilen kavlı belîğ/etkili söz hakkında müfessirler, çeşitli yorumlarda bulunmuşlardır: Kendilerine kalplerinde keder üstüne keder duyacakları, korku hissedecekleri etkili söz söyle. Bu etkili söz, şayet kendilerinden nifak ve benzeri hususlar ortaya çıkarsa öldürmekle ve köklerini kazıma ile onları tehdit etmek suretiyle olur. Kalplerindeki fesadın ve nifakın Allah tarafından bilindiğini onlara haber ver. Nifak ve hasedinizi gizlemek size fayda sağlamaz. Kalplerinizi nifaktan temizleyin. Aksi taktirde Allah Teâlâ, şirklerini veya şerlerini açıkça gösteren müşriklerin başına indirdiğini (musibetleri) ve daha şiddetlisini sizin başınıza indirir. Bu konuda müşriklerle sizin aranızda fark yoktur. Size reva görülen bu karşılık, imanınızı açıklayıp küfrünüzü gizlemenizdir.

Bu şekilde perdenizi açar ve durumunuz ortaya çıkarsa, kılıçtan başka size uygulanacak bir seçenek yoktur. Bir başka yoruma göre, kavli-beliğ'den maksat, onlara tek başlarına gizlice öğütte bulun, demektir. Zira bir topluluk huzurunda bunun yapılması sadece dokundurmadan/işittirmeden ibarettir. Gizliden yapılması ise daha faydalıdır. Onları, günahlarından vazgeçirecek etkili söz söylemek, öğüt vermek, teşvik etmek, korkutmak, sakındırmak, uyararak, sevap ve ceza gibi konuları kapsayacak lafızlarla güzel ve uzun sözler söylemek de kavli-beliğin içerisine girmektedir. Bu, peygamberlerin şefkatinin bir gereğidir.³⁸ Kavli-beliğ hakkında, zihinlere en güzel bir lafızla/sözle manayı ulaştırmak, bir şeyi doğru bir mana ile güzel bir şekilde ifade etmek, lafızları az ve manası çok olan en güzel sözle söylemek, bir sözü, zihinlere bıktırmadan süratli ve veciz bir şekilde ulaştırmak şeklinde çeşitli yorumlar da yapılmıştır.³⁹ Bu hususta şöyle bir yorumda yapılmıştır. Onlara, maksadı hâsıl ve etki edecek öğütte bulun...⁴⁰

Muhatabın durumuna göre hitap etmek, yeri, zamanı ve şartları göz önüne alarak konuşmak, kısa ve öz bir sunumla meramını anlatmak, çok mana ifade edebilecek bir kelime ile açıklamalarda bulunmak, kavli-beliğ/etkili sözün özünü oluşturmaktadır. Güzel, tesirli ve veciz sözler, her zaman muhatabı etkiler. Söz, ne kadar tabii ve yapmacıklıktan uzakta, tesiri de o kadar çok olur. Hz. Peygamber, konuşmalarında her türlü tekellüf ve gösterişten uzak durmuştur. Gayet sade ve yalın ifadelerle muhatabın anlayabileceği bir tarzda konuşmuştur. Sözlerini edebî sanatlarla süsleme cihetine gitmemiştir. Kur'ân, Hz. Peygamber'den, konuşma üslubuna dikkat etmesini ve zorluk çıkaracak ifade tarzlarından kaçmasını istemiştir.

*“(Ey Muhammed!) De ki: “Bundan (tebliğ görevinden) dolayı sizden hiçbir ücret istemiyorum. Ben kendiliğimden bir teklif getirenlerden de değilim.”*⁴¹

Hamdi Yazır, bu âyeti şöyle tefsir etmiştir: “Kendinde olmayan bir şeye özenerek zorla ve yapmacık hareketlerle satmaya çalışan iddialılardan değilim. Benim ciddiyetim, samimiyetim sizce bilinmektedir.

38 Mahmûd b. Ömer ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf an Hakâiki Ğavâmidü't-Tenzil ve Uyûni'l-Ekâvil fi Vücûhi't-Te'vil*, Dâru'l-Kitâbi'l-Arabîyyi, y.y. ts., I, 527; Fahrüddin Razî, *et-Tefsiru'l-Kebir*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1990, X, 127-128; Beydâvi, Nâsirüddin Ebû Said Abdullah b. Ömer el-Beydâvi, *Envâru't-Tenzil ve Esrâru't-Te'vil*, (Kitabun Mecmuatü'n mine't-Tefsîr içinde), Beyrut, ts. II, 107-108; Nesefî, a.g.e., II, 107.

39 Hazin, a.g.e., II, 107.

40 Muhammed b. Ali b. Muhammed eş-Şevkânî, *Fethu'l-Kadir el-Câmiu beyne Fenne'yir-Rivâyeti ve'd-Dirâyeti min İlmî't-Tefsîr*, tashih, Ahmed Abdusselâm, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1994, I, 610.

41 Sâd, 39/86.

Yok yere peygamberlik iddia etmeyeceğimi, Kur'an'ı uydurmaya kalkışmayacağımı kabul etmeniz gerekir.⁴²

Söz ve hitabetin son derece önemsendiği bir muhitte risâlet görevine başlayan Hz. Peygamber, fesahat ve belagatin zirveye ulaştığı bir ortamda, mükemmel bir hatip olarak biliniyordu.

Konunun daha iyi anlaşılması için Rasûl-i Ekrem'in ne kadar fasih, belîğ, az ve öz sözlerle meseleyi anlattığını ifade eden bazı hadislerini buraya almakta yarar vardır.

Hız. Peygamber Medine'ye teşrif edince Yahudi âlimi Abdullah b. Selam, onun ziyaretine gider. Hız. Peygamber'den duyduğu ilk sözün şunlar olduğunu rivayet eder. *"Ey insanlar, (aranızda) selamı yayın, yemek yedin (yoksulları doyurun), akrabaları ziyaret edin (onlarla irtibat kurun). İnsanlar geceleyin uyurlarken siz namaz kılın. Böylece selametle cennete gidersiniz."*⁴³

*"Ben diğer peygamberlere karşı altı şeyle üstün kıldım. Bana cevamiu'l-kelîm (az sözle çok mana ifade etme imkânı) verildi. (düşmanlarımın kalbine) korku salmakla yardım edildim. Bana ganimetler helal kıldı. Yeryüzü bana temiz ve mescid kıldı. Ben bütün insanlara peygamber gönderildim. Benimle peygamberler(peygamberlik) sona erdirildi."*⁴⁴

Hız. Ömer, Peygamber (s.a.v)'in şöyle buyurduğunu anlatır: *"Ameller ancak niyete göredir. Herkes ancak niyet ettiği şeye ulaşır (elde eder). Her kimin hicreti Allah'a ve Rasûlüne ise, onun hicreti Allah ve Rasûlünedir. Kimin hicreti, elde edeceği bir dünya (dünyalık mal edinme) yahut evleneceği bir kadın için ise, onun hicreti de hicret etmeye (yapmaya) niyetlendiği şeydir."*⁴⁵

Ashâb-ı kirâmdan Süfyan b. Abdillâh es-Sakafî şöyle anlatır: *"Demdim ki, 'Ey Allah'ın Rasûlü! İslam hakkında bana öyle bir söz söyle ki, onu senden sonra hiçbir kimseye sormayayım.' Bunun üzerine şöyle buyurdu: 'Allah'a iman ettim de ve dosdoğru ol.'"*⁴⁶

Kur'an'ın ahlakı ile Allah tarafından yetiştirilmiş ve donatılmış olan Hız. Peygamber, kötü konuşmazdı.⁴⁷ O, mümin bir kimsenin çirkin söz

42 Yazır, Muhammed Hamdi, *a.g.e.*, VI, 4112.

43 Tirmizî, Kıyâmet, 42; İbn Mâce, İkâmet, 174; Dârimî, İstizân, 4; Ahmed b. Hanbel, V, 451.

44 Müslim, Kitabu'l-Mesacid, 5.

45 Buhari, İman, 41, Nikah, 5, Talak, 11; Müslim, İmaret, 155.

46 Müslim, İman, 62; Ahmed b. Hanbel, III, 413; İbn Mâce, Fiten, 12; Tirmizî, Zühd, 61.

47 Buhârî, Edep, 38; Ahmed b. Hanbel, III, 126; Tirmizî, Birr, 47.

söylemeyeceğini, kimseye sövüp saymayacağını, yaralayıcı konuşmayacağını ve lanetçi olmayacağını belirterek,⁴⁸ inanan kimselerin sözlerine dikkat etmesinin gerekliliğine işaret etmiştir.

Etkili konuşmanın en belirgin özelliği, sözlerin dikkatle seçilmesidir. Peygamber (s.a.v)'in, söyleyeceği sözlerini dikkatle seçerek hitap ettiğini görürüz. O, söylediği sözlerle hem karşı tarafı incitmez hem de önemli bir ders verirdi.⁴⁹

Muhatabın anlayacağı şekilde konuşmak, anlaşılır bir tarzda yavaş yavaş ve kelimeleri birbirine karıştırmadan tane tane söylemek de kavli belâğın/etkili sözün önemli unsurlarıdır. Hz. Peygamber'in sözlerini, tane tane söylemesi, lüzumuna binaen tekrar etmesi ve isteyen kimselerin onun sözlerini sayabileceği kıvamda konuşması, bunun en güzel örneğidir.⁵⁰

Hatibin, planladığı konuyu, rahat, sakin ve ses tonunu mutedil bir şekilde kullanarak anlatması, kavli belâğın kapsamına girer. Ses tonunu gereğinden fazla yükselterek konuşmak, bağırarak ve çağırarak hitap etmek, sözün etkinliğini azaltır.

Muhatabın kültür seviyesine, bilgi ve kabiliyetine ve anlayışına göre hitap etmek de etkili sözün/kavli belâğın temel ilkeleridir. Şayet hatip, muhatap kitlenin yetiştiği çevreyi hesaba katarak konuşursa başarılı olur. Hatip, hitaba muhatap olanların, neyi talep ettiğini ve hangi şeyden etkilenebileceklerini bilerek ve tahmin ederek konuşmasını yaparsa etkili olur.

Hz. Peygamber'in hayatına baktığımızda onun, vereceği mesajlarda muhatabın durumunu dikkate aldığını, kabiliyetine ve istediğine göre konuştuğunu ve tavsiyede bulunduğunu görürüz.⁵¹

Kavli belâğın/etkili sözün, en belirgin özelliği bıktırıcılıktan uzak olmasıdır. İnsanlar arasında başarılı bir iletişim kurmanın en başta gelen kuralı, sözün kısa ve öz olmasıdır. Uzun uzadıya yapılan konuşmalar, dinleyiciyi usandırır ve hatibe olan ilgiyi azaltır hatta hatibe karşı bir reaksiyon gelişir ki, bunlar kaliteli iletişimi ciddi manada etkileyen unsurlardır. Konuşulan şey ne kadar cazip ve etkili olursa

48 Tirmizî, Birr, 48; Ahmed b. Hanbel, I, 405.

49 Buhari, Edeb, 123; Müslim, Zühd, 53, 65; Tirmizî, Edeb, 4, Birr, 74, Zühd, 60; İbn Mace, Edeb, 20, Fiten, 12; Dârimî, Rikâk, 4; Ahmed b.b Hanbel, III, 100.

50 Buhari, Menakıb, 23, Müslim, Zühd, 71, İmâret, 168; Ebu Davud, Cihad, 23; İbn Mace, Cihad, 19; Dârimî, Cihad, 14.

Ebu Davud, Cihad, 23; İbn Mace, Cihad, 19; Dârimî, Cihad, 14.

51 Buhari, İman, 34; Müslim, İman, 8, 15; Ebu Davud, Salat, 1; Nesai, Salat, 4; Muvatta, Sefer, 94; Ahmed b. Hanbel, V, 257.

olsun, belirli zamandan sonra etkisini kaybeder. Bu noktada, hatibin, dinleyicilerle kurduğu iletişim, zoraki bir seyir, izlemeye başlar. Zira alıcının isteksiz davranması iletişimi kanallarını tıkamaya başlamış ve artık onun nezdinde konuşma sıradanlaşmıştır. Etkileyici bir hatip olan Hz. Peygamber'in bu husustaki uygulamalarına baktığımızda onun, konuşmalarını ve hitabetlerini kısa tuttuğunu müşahede ederiz. Mekke'nin fethinde yaptığı konuşma bunun en bariz örneğidir.

Mekke'nin fethedildiği gün Hz. Peygamber, bir hutbe okudu. Bu yalnız, Mekkelilere değil, bütün cihana hitap eden sözlerdi. *"Allah birdir ve gerçek mabut olarak yalnız O vardır. O'nun ortağı yoktur. Vadini yerine getirdi. Kulunu muzaffer kıldı. İslam aleyhine birleşen kuvvetleri O hezimete uğrattı. Söylediklerime dikkat ediniz. Bütün imtiyazları, bütün kan ve mal davalarını şu iki ayağımın altına alıyorum. Bütün insanlar Âdem'in çocuklarıdır, Âdem ise topraktan yaratılmıştır."* "Size nasıl muamele edeceğimi tahmin edersiniz?" buyurdu. Bunun üzerine onlar hep bir ağızdan ona: 'Sen hayırlı ve kerim bir kardeşsin. Sen asil ve hayırlı bir kardeşin oğlusun' demişlerdi. Resül-i Ekrem, tarihte benzeri görülmeyen şerefli ve yiğit bir tavırla: *"Yaptıklarınızdan ötürü sizi kınamayacağım. Hepiniz serbestsiniz"* demişti.⁵²

4. Kavlı Ma'rûf

Ma'rûf sözcüğü, güzelliği akıl veya şeriat aracılığıyla bilinen her türlü fiilin adıdır. Cömertlikte itidalli olmaya da ma'rûf denmiştir. Çünkü akıllarda ve şeriat nezdinde beğenilen, güzel bulunan budur.⁵³ Ma'rûf, münkerin⁵⁴ zıddı olarak da kullanılmıştır.⁵⁵ Nefsin, hayır olarak bildiği, kabul ettiği ve huzur bulduğu her şey, şeklinde de tarif edilmiştir.⁵⁶

Ma'rûf kavramı, Kur'an'da otuz dokuz kere geçmekte⁵⁷ ve çeşitli bağlamlarda kullanılmaktadır. Aile içi münasebetlerde ve hakların korunmasında, ana-baba ve akrabalar için yapılacak vasiyette, boşanma davalarında, kasten öldürülmelerde şâri tarafından verilen hakların kullanımında, infak/sadaka yükümlülüklerinin yerine getirilmesinde, iyiliği emretmede, yetimlerin mallarını koruma ve kollamada, miras

52 Bkz. Mevlanâ Şibli, *Asr-ı Saadet (İslam Tarihi)*, trc. Ömer Rıza Doğrul, İstanbul, 1978, II, 346-347; Hudarî, Muhammed, *Nûru'l-Yakîn*, Tahkik, Muhyiddin Cerrah, Beyrut, ts. s. 249; ayrıca bkz. Buharî, İlim, 11-12; Müslim, *Kitabu Sıfeti'l-Münafikin*, 82-83.

53 İsfehâni, *a.g.e.*, s. 561.

54 Münker, akıl veya şeriat aracılığıyla reddedilen, güzel görülmeyen ve çirkin kabul edilen her şey (İsfehâni, *a.g.e.*, s. 561).

55 Cevherî, İsmail b. Hammad, *es-Sıhah*, Dâru'l-Marife, Beyrut, 2008. s. 964.

56 Ezherî, Ebû Mansûr Muhammed b. Ahmed, *Mu'cemü Tehzîbi'l-Lügati*, Dâru'l-Marife, Beyrut, 2001, III, 2404.

57 Muhammed Fuad Abdülbaki, *Mu'cemü'l-Müfehres li Elfâzi'l-Kur'an'il-Kerim*, Çağrı Yayınları, İstanbul, ts. s. 458-459.

taksiminde, eşlerle iyi geçinilmesinde, konuşmalarda ve iyilik yapma konularında ortak tema ve değer “ma’rûf olarak nitelendirilmiştir. Kısaca belirtmek gerekirse, ma’rûf kavramı, her işin ve her ibadetin özünü oluşturmakta, iyilikle ve itidalle maddi ve manevî bütün işlerin gerçekleştirilmesini içermektedir. Kur’an ve hadislerde ma’rûf, hem aklın ve hem de şeriâtin güzel görüp yapılmasını istediği bir fiil olarak görülmektedir. İslam dini, şeriâtin ve buna bağlı olarak aklın kabul ettiği/uygun gördüğü prensiplerin işleyişinden ibarettir. Kur’an, vahyin yanı sıra akli da muhatap kabul etmiştir. Buna göre sahih düşünen akıl, şeriâtin kabul ettiği şeyleri reddetmez ve sürekli ma’rufun yanında yer alır.

Bu açıklamalara göre, kavli-i ma’rûf terkibi, iyi söz, şeriâtin ve aklın güzel gördüğü her türlü ifade ve konuşma demektir. Bu terkip, Bakara, 235. Âyette, iddet beklemekte olan kadınlara yapılacak evlilik teklifi hakkında, Nisâ, 5, 8 âyetlerde yetimlerin giydirilmesi, beslenmesi, mirasın paylaşılması esnasında, mirastan payı olmayanlara da bir şeyler vererek güzel sözle gönüllerinin alınması hususunda kullanılmıştır. Ahzâb, 32. âyetinde ise Peygamber (s.a.v)’in hanımlarının şahsında, bütün kadınların güzel konuşması bağlamında zikredilmiştir. Muhammed Süresi, 21. âyette de, kalplerinde hastalık bulunanların (münafıkların), itaat etmeleri, sadakat göstermeleri ve kavli-i ma’rûf-güzel söz söylemeleri- üzerinde durulmuştur. Bizim üzerinde duracağımız kısım da ma’rufun çeşitli anlamlardaki içeriğinden ziyade, söz ve kelam bağlamında kapsadığı kavramsal çerçevedir. Yaptığımız bütün işlerin niteliğini ve kalitesini belirleyen ma’rûf olduğu gibi, bütün sözlü ya da yazılı ifadelerimizde de kavli-i ma’rûf belirleyici bir öge olarak görülmektedir. Kavli-i marûf, bir anlamda toplumun ortak vicdanıdır. Buyüzden Kur’an, tutum ve davranışlarımızda kavli-i ma’rufun içselleştirilmesini istemiştir.

Kur’an, zekât, sadaka gibi mali harcamalara gücü yetmeyenlerden, yetimlere, yoksullara, fakirlere ve akrabalara gereken malî desteği vermeye imkân bulamayanlardan “hiç olmazsa güzel sözle gönül alma” ilkesini işletmelerini istemiş ve bunu “kavli-i ma’rûf” olarak nitelendirmiştir.⁵⁸

Kur’an, harcamada, giyim kuşamda ma’rufu tavsiye ederken, konuşma tarzlarında da kavli-i ma’rufu tavsiye etmiştir. Kur’an, Ümmet-i Muhammed’in/müminlerin, diğer ümmetlerden temerküz etmesinin

58 Bkz. Bakara, 2/180; Nisâ, 4/5, 5, 8.

en belirgin özelliğini, iyiliği/ma'rûfu emretmek olduğunu bildirmiştir.⁵⁹ Bu vasıfla diğer ümmetlerden ayrılan ve seçkin bir konumda olduğu vurgulanan Kur'an'ın müntesipleri, her işini ma'rûf ilkesi üzerine bina etmeli ve her konuşmasını, kavli ma'rûf üzerine kurmalıdır. Kavli ma'rûf, hem inananların birbiri ile iletişimde hem de diğer insanlara İslam'ın mesajlarını ulaştırmada vazgeçilmez temel bir kavram olarak yerini almalıdır.

5. Kavli Leyyin

Yumuşak anlamına gelen "leyyin" kelimesi, yumuşak ve kolay olmak, yumuşak başlı olmak manasına gelen "lâne" kökünden türemiş, sertliğin zıddı olarak tanımlanmıştır. Öncelikle cisimlerle ilgili kullanılırken daha sonra istiare yoluyla ahlak/huy ve başka tür anlamsal konularda kullanılır hale gelmiştir. "Fılan kimse yumuşak huyludur" anlamında "fûlânün leyyinün", yumuşak elbise için de "sevbün leyyinün" denilir. Yaşayış güzelliği/nimeti olarak da zikredilmiştir.⁶⁰ Bu açıklamalara göre "Kavli leyyin" terkip olarak, yumuşak söz demektir.

Kur'an, yumuşak davranmaya, yumuşak söz ve ifadeye büyük önem vermiştir. Kur'an'ın açıklamasına göre Allah Teâlâ, azan/taşkınlık gösteren⁶¹, İsrailoğullarına zulmeden, baskı uygulayan, erkek çocuklarını boğazlatan⁶², onları bölüp parçalayan⁶³ ve insanlık tarihinin en korkunç işkencelerini uygulayan, bununla da kalmayarak ilahlık iddiasında bulunan ve kendisini tanrı olarak gören⁶⁴ Firavun'a bile yumuşak davranılmasını ve tebliğin yumuşak ifadelerle yapılmasını emretmiştir. "(Ey Musa!) sen ve kardeşin mucizelerim ile (desteklenmiş olarak) gidin ve beni anmakta gevşeklik göstermeyin. Firavun'a gidin. Çünkü o azmıştır. Ona yumuşak söz söyleyin. Belki öğüt alır yahut korkar"⁶⁵ âyeti bu gerçeği vurgulamaktadır.

Âyette açıkça belirtildiği gibi, tebliğde en önemli yöntem ve prensip, yumuşak sözlülük ve nezaketle muamele etmektir. Bir tebliğcinin ve eğitimcinin hedefine ulaşması, başarıyı elde etmesi de ancak böyle bir davranış ve uygulama ile mümkündür. Yumuşak söz, muhatabın, bir meseleyi kabul etmesinde ve gönlünün kazanılmasında en etkili yol-

59 Âl-i İmrân, 3/104, 110.

60 Cevherî, a.g.e., s. 966; Ezherî, a.g.e.,IV, 3222; İbn Dureyd, Muhammed b. Hasan b. el-Ezdi, *Kitâbu Cemherati'l-Luğa*, tashih ve tertib, Adil Abdurrahman el-Bedrî, Mecmuatu'l-Bahsi'l-İslâmiyye, Meşhed, 1984, III, 310; İsfehânî, a.g.e., s. 752.

61 Bkz. Tâ Hâ, 20/24, 43; Nâziât, 79/17.

62 Bkz. Bakara, 2/49; 'Araf, 7/141.

63 Bkz. Kasas, 28/4.

64 Bkz. Kasas, 28/38; Nâziât, 79/24

65 Tâ Hâ, 20/41-44.

dur. Sert söz ise, nefret ve uzaklaşma sebeplerinin en mühim ögesini teşkil eder. Yumuşak söz, içinde sertlik bulunmayan sözdür.⁶⁶ İnsanoğlu kabalık ve sertlikten nefret eder, yumuşak ve nezaketle muameleden ise hoşlanır.

Hız. Peygamber, Allah'ın lütfettiği merhamet sayesinde, kendisine gelen vahyi tebliğ ederken ashabına, etrafındakilere ve muhataplarına gayet yumuşak davranmış, onlara sert muamelede bulunmamıştır. Kur'an, Hz. Peygamber'in bu davranışı ve uygulaması neticesinde, Kelime-i Tevhid'in etrafında kenetlenen bir toplumu, inşa ettiğini bildirmiş ve başarısını, çevresindekilere yumuşak muamele etmesine ve nazik davranmasına bağlamıştır.⁶⁷

Hız. Peygamber, hayatı boyunca yumuşaklık ilkesinden asla ayrılmamış ve bunun hayata geçirilmesini ümmetinden de talep etmiştir.⁶⁸ Hz. Peygamber'in bu konuda "Şüphesiz ki, yumuşak davranmak, bir şeyde bulunursa onu süsler (güzelleştirir). Bir şeyden alınrsa, onu lekeler, çirkinleştirir"⁶⁹, "Bir kimse yumuşak davranmaktan mahrumsa, hayırdan da mahrum olur"⁷⁰ açıklamaları oldukça önemlidir. Onun yumuşak huyluluğu da şöyle anlatılır:

"O, insanların en cömerdi, gönlü en geniş olanı, en doğru konuşanı, en yumuşak olanı ve en iyi anlaşılmanı idi. Onu birden gören korkuya kapılır, onunla sohbet ve arkadaşlık eden kimse onu severdi."⁷¹

Tebliğin başarılı olmasındaki en önemli âmillerden biri de tavır ve davranışlarda gösterilen tutumdur. Bir başkasını etkilemenin yolu, nezaket, yumuşak ifade, güzel üslup ve güler yüzlülüktür. Hz. Peygamber'in tebliğinde uyguladığı en önemli metot, muhataplarına tatlı dille ve güler yüzle davranmasıdır. Anlatılan ne kadar güzel ve anlatılan ne kadar bilgili olursa olsun, tatlı dil ve yumuşak tarzda anlatılmadığı takdirde başarı elde edilemez.⁷²

En doğru, en güzel yol, Allah Teâlâ'nın tayin ettiği yoldur. Allah'ın razı ve hoşnut olduğu İslam dinine, insanları güzel bir usulle çağırarak, yumuşak tatlı dille davet etmek ve en beliğ/tesirli ifadelerle⁷³ izah etmek, irşat ve tebliğin temel ilkesidir. Bu temel ilkelere dayan-

66 Bkz. Şevkânî, a.g.e., III, 452.

67 Bkz. Âl-i İmrân, 3/159.

68 Buhârî, Daavât, 59, İsti'zân, 22; Müslim, Birr, 77; Ebû Dâvûd, Edep, 11; Tirmizî, İsti'zân, 12.

69 Müslim, Birr, 78; Ahmed b. Hanbel, VI, 58.

70 Müslim, Birr, 74-76; İbn Mâce, Edep, 9; Ahmed b. Hanbel, VI, 362.

71 Tirmizî, Menâkıb, 8.

72 Kerim Buladı, *Peygamber Gibi Yaşamak*, s. 38.

73 Nisâ, 4/63.

mayan bir tebliğ ve eğitim-öğretimin, söylenenler doğru da olsa, hedefine ulaşması zordur. Bu açıdan mü'minler, yumuşak davranışı yeğlemeli, hep doğruyu anlatmalı, güzeli konuşmalı, kötü, sert, kaba ve cirkin sözlerden ve konuşmalardan uzak durmalıdır.

6. Kavl-i Adl

Adl; eşit, denk bir biçimde dağıtmak, demektir. Bu anlamda “gökler ve yer adaletle ayakta durur” denilmiştir. Haklılık, dürüstlük, doğruluk, eşitlik, eşit bir şekilde ayırmak, dağıtmak, eşit bir şekilde mükâfatlandırmak anlamlarına gelen “adâlet” kelimesi de, “adl” kökünden türemiştir. Adl, âdil anlamında da kullanılmıştır. Bu çerçevede âdil bir adama/kimseye “racülün âdlün” denilir.⁷⁴ Kavl-i adl terkibi ise, adaletli/adâlete uygun söz demektir.

Adl; her şeyi layık olduğu yere yerleştirmek, hakkı yerine koymaktır ki, azgınlığın, başka bir ifade ile haksızlık ve zulmün zıddıdır. Adâlet, insaf, haklılık ve doğruluk manalarını kapsayan bir denkleştirme noktası ve istikamet olarak iki tarafın da denkleşmesi manasına gelir. Bundan dolayı adâlet ve adâlet düsturlarına mizan da denilir.⁷⁵

“Adâlet, kâinatın nizamıdır. Amel ve ibadette vacip gibi sayılan ahlakî bir fazilettir. Şüphe yok ki her hakkın başı yüce Allah'ın hakkı olan ilahlık haklarıdır. İlahlık hakkının birincisi ise Allah'ın birliğine inanmaktır. Çünkü ortak ve benzeri bulunanın son derece saygı ve yüceliğe hakkı olamaz. Bundan dolayı adaletin başı Allah'ın birliğine inanmaktır.”⁷⁶

Bu izaha göre, insanlar arasında gerçek adâleti, ancak Allah'ın varlığını ve birliğini tasdik edenler sağlar. Çünkü Allah'ın varlığını ve birliğini kabul eden mü'minler, Allah Teâlâ'nın âdil sıfatının yeryüzünde tecellisini yansıtmakla görevli olduklarına inanırlar. Onlar, “*Biz kuyâmet günü için adâlet terazileri kurarız. Artık kimseye, hiçbir şekilde haksızlık edilmez...*”⁷⁷ âyetinde vurgulanan ve âhirette gerçekleşecek olan ilahî adâlete inanırlar.

Kur'an'ın, üzerinde durduğu önemli konulardan biri de adalettir. Hz. Peygamber'e tutum ve davranışlarında, hüküm ve karar verme-

74 Bkz. İsfehâni, *a.g.e.*, s. 551-552; Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Ankara, 1978, s. 10.

75 Yazır, Muhammed Hamdi *a.g.e.*, V, 3117.

76 Yazır, Muhammed Hamdi, *a.g.e.*, V, 3117.

77 Enbiyâ, 21/47.

sinde adil olması emredilmiştir. Kur'an, gerek ferdi ⁷⁸, gerek aile hayatında ⁷⁹, gerek insanlar arasında ⁸⁰, gerek şahitlik ve hüküm verme konusunda ⁸¹ adâletten asla vazgeçilmemesinin gerekliliğini, kesin ifadelerle vurgulamıştır. Bütün bunların yanı sıra Kur'an, Allah'a asla ortak koşulmaması, anaya-babaya iyilik edilmesi, fakirlik korkusuyla çocukların öldürülmemesi, kötülüğün açığına ve gizlisine yaklaşılmaması, Allah'ın yasakladığı cana haksız yere kıyılmaması, yetimin malına en iyi bir şekilde yaklaşılması, ölçü ve tartının adaletle yerine getirilmesi ilkelerini sıraladıktan sonra "*Yakınlarınız dahi olsa söz söylediğiniz zaman adaletli olun...*"⁸² ilkesini getirmiştir.

Müfessirler, bu kısmı şöyle yorumlamışlardır: Bir hüküm, haber/duyum, şahitlik, yaralama, öldürme hakkında söz söylediğinizde, doğruyu arayın, konu hakkında fazla ve noksan söylemeyin. Ne yakın olana ve ne de size uzak olana karşı asabiyet göstermeyin. Ne arkadaşınıza ve ne de düşman tarafına meyletmeyin. Bilakis, insanlar arasında eşit davranın. Bu husus, Allah Teâlâ'nın emrettiği adalettir.⁸³

Buna göre mümin, söz sahibi olduğunda; söz söyleyeceğinde, bir görüş belirteceğinde, bir konuşma yapacağında en yakın akrabası hatta ana-babası bile olsa adaleti gözetmeli ve doğrudan başka bir şey, ağzından çıkmamalıdır. Peki doğru nedir? Doğru, Allah'ın razı olduğu her fiil ve sözden ibarettir. Kur'an'ın ve sünnetin iyi olarak tanımladığı bütün dünyevi ve uhrevî işlerdir, şeklinde de açıklayabiliriz. Mümin, Kur'an'ın ifadesiyle bir şey hakkında konuşurken ya da tanıklığını yaparken, Kur'an'ın bildirdiği gibi ana-babasının ve akrabalarının aleyhine bile olsa asla, doğru sözden ayrılmamalıdır.

Gerek inananların kendi aralarında ve gerekse diğer kesimlerle gerçekleşecek faaliyetlerde, diyaloglarda, işbirliğinde, eğitim-öğretim alanlarında ve tebliğ sürecinde kavli adl/ adâletli, doğru/yerli yerinde söylenen sözlerin etkisi güçlüdür. Her yerde ve ortamda Hakk'ın rızasına göre konuşmak ve doğruyu olduğu gibi ifade etmek, sanıldığı kadar kolay değildir. Bu sebeptendir ki, Kur'an, doğru ve âdil söze büyük önem vermiş ve müminlere bunu emretmiştir. Zira doğru ve adil konuşmak, kişinin karakterini, sadakatini, istikametini, şecaatini ve dirayetini gösterir ki, bu da mümin olmanın alametlerindedir.

78 Nisâ, 4/13.

79 Nisâ, 4/3.

80 En'am, 6/152.

81 Nisâ, 4/135.

82 En'am, 6/112.

83 Zemahşeri, *a.g.e.*, II, 79; Şevkânî, *a.g.e.*, II, 225.

Kur'an'ın ortaya koyduğu adâlet ilkesi geniş kapsamlıdır, bütün insanlığı içine alır⁸⁴ ve aynı zamanda bütün tutum ve davranışlarımıza müdahale eder. Diğer taraftan Kur'an'ın emrettiği adâlette, hiçbir kimşenin imtiyaz hakkı yoktur. Kur'an, herkesi kanun önünde eşit kabul eder.⁸⁵ Hz. Peygamber, Kur'an'ın adâlet konusunda kendisine yüklediği sorumluluk çerçevesinde hiçbir kimseye imtiyaz tanımamış, en yakın akrabası hakkında bile adâleti uygulamaktan geri durmamıştır.⁸⁶ Ayrıca Hz. Peygamber, Kur'an'ın, yargının bağımsızlığı hakkında⁸⁷ ortaya koyduğu ilkeye harfiyen bağlı kalmış ve ona göre kararlarını vermiştir. Hz. Peygamber, faaliyetlerinde daima adâleti esas almış, hüküm verirken insanlar arasında hiçbir ayırım gözetmemiş ve kavli-i adl çerçevesinde sözlerini ifade etmekten sakınmamıştır.

Bu izahlar çerçevesinde insanlarla dosdoğru iletişimi kurmanın temelini, kavli-i adl'in oluşturduğunu kolayca söyleyebiliriz. Bu olmadan, hiçbir kesimde güvenilirlik sağlanamaz. Güvenirliliğin sağlanmadığı bir eğitim-öğretimin ve her türlü dünyevi ve gerekse uhrevî faaliyetlerin başarıya ulaşması da düşünülemez.

7. Kavli-i Sedîd

“Es-sedîd”, doğru, düzgün ve isabetli olmak anlamına gelen “sedde” kökünden türemiş bir kelimedir ve doğruluk, itidal, doğru iş ve sağlam söz demektir.⁸⁸ Kavli-i sedîd terkibi ise, hakka yönelmek ve adâletle söz söylemek anlamındadır. Lisanı/dili muhafaza etmek ve doğru söz söylemek her hayrın başı kabul edilmiştir.⁸⁹ Doğru ve isabetli söz söylemek hakkında Kur'an'da şöyle buyrulmuştur: *“Ey iman edenler! Allah'tan korkun ve sağlam söz söyleyin.”*⁹⁰

Hamdi Yazır, bu ve devamındaki âyeti şöyle tefsir etmiştir. “Ey iman edenler, Allah'tan korkun, takvalı olun. İmana yaraşmaz şeylerden korunun, sağlam ve doğru söz söyleyin. Hangi hususta olursa olsun bir sözü söylediğiniz zaman, hak ve doğru hedefine yönelmiş sağlam söz söyleyin. Sonunda yalan çıkacak, söyleyenlerini küçük düşürecek sözler söylemeyin. O düzme sözlerle meşgul olanlara benzemeyin.

84 Bkz. Nisâ, 4/58.

85 Bkz. Nisâ, 4/135.

86 Bkz. Buhârî, Fedâilü's-Sahâbe, 18, Enbiyâ, 54, Hudûd, 12; Müslim, Hudûd, 8-9; Ebû Dâvûd, Hudûd, 4; Tirmizî, Hudûd, 6; Nesâî, Sârik, 5,6; İbn Mâce, Hudûd, 6; Dârimî, Hudûd, 5; Ahmed b. Hanbel, III, 386, V, 409

87 Bkz. Mâide, 5/8

88 Bkz. İsfehânî, a.g.e., s. 403; Asım Efendi, *Kamus Tercümesi*, Asitane Yayınları, İstanbul, ts. I, 619-620.

89 Zemahşerî, a.g.e., III, 563-564.

90 Ahzâb, 33/70.

Çünkü bir toplumun sözü ne kadar sağlam olursa, işleri de o oranda düzgün olur. Sözü sağlam olanın özü de sağlam olur. Özü sağlam olanın işi de sağlam olur.”⁹¹

Her ne kadar bu âyet, Hz. Zeynep ve Hz. Zeyd ile ilgili dedikodular hakkında inmiş olsa da hükmü geneldir. Sadece Hz. Zeynep ya da Zeyd (r.a) hakkında doğruyu konuşun anlamını kapsamamaktadır. Âyet, müminlerin yapıp ettikleri ve yapacakları bütün işlerde doğru ve sağlam konuşmalarını emretmekte ve onun hükmü umum ifade etmektedir.⁹²

Nisâ Sûresi, “Kendileri, geriye zayıf çocuklar bıraktıkları takdirde, onlar hakkında endişeye kapılanlar, (yetimler hakkında da) ürperip korksunlar. Allah’a karşı gelmekten sakınsınlar ve doğru söz söylesinler”⁹³ âyeti ile Ahzab Sûresi’indeki 70. âyet, Kur’an’a inanan herkese, maddi ve manevi hayatı kapsayan bütün sözlü ve fiili işlerinde doğru ve sağlam sözü hâkim kılmalarını istemektedir. Mümin, yalan ve iftira esintisi sezilen her habere, duyuma, sözlü veya yazılı malzemeye karşı mesafesini almalı ve araştırmasını yapmalıdır. Kur’an’ın emri de bu minvaldedir.⁹⁴ Özellikle mümin bir kimse, İslam ve Müslümanlar hakkında uluorta dolaşan asparagas haberlere karşı müteyakkız olmalıdır.

Mümin, ister halk tabakasına, ister ilmi, fikri, akademik ve siyasi çevreye mensup olsun zayıf ve şüpheli haberlere, mesnedi belli olmayan nakillere, kaynağı zayıf olan bilgilere karşı her zaman mesafeli durmalı ve şüpheden uzak bir araştırma ruhu ile ve inancının bir gereği olarak yaklaşmalıdır. Keza, ilim ve fikir adamları ne konuşmalarında, ne yazılarında ve ne kitaplarında zayıf, şüpheli ve mesnedi belli olmayan rivayetleri kullanmalıdır. Doğru ve sağlam bilgi kullanmanın, iletişim dilini böyle inşa etmenin, Kur’an’ın ve sünnetin emri olduğu, asla unutulmamalıdır. Zira sağlam ve doğru söz merkeze alınmadan muhataplar arasında iletişim güvenli bir şekilde oluşturulamaz. Tebliğ görevi de hurafe ve bidatlerden kurtulamaz. Bu açıdan kavli-i sedid, iman edenlerin temel referansı olmalıdır.

8. Kavli-i Tayyib

Et- tayyibü; temiz ve güzel oldu, helal oldu, gönül hoşluğuyla kabul etti anlamına gelen “tâbe” kökünden türemiş, hoş, güzel, lezzetli,

91 Yazır, Muhammed Hamdi, *a.g.e.*, VI, 3933.

92 Bkz. Zemahşeri, *a.g.e.*, III, 564; Şevkânî, *a.g.e.*, IV, 384.

93 Nisâ, 4/9.

94 Hucûrât, 49/6.

tatlı, güzel/hoş koku, saf ve temiz, helal, demektir. İyi, hoş, güzel, lezzetli, tatlı saf ve temiz olan şeye “tayyibün” denir. “Tayyibün” kelimesi aslında beş duyunun, güzel, hoş, lezzetli, tatlı veya hoş kokulu bulunduğu şey demektir.⁹⁵ Kavli-i tayyib terkihi ise, hoş, güzel, temiz, saf, tatlı anlamlarını içerir. Güzel sözler anlamında bir âyette “el-kelimü't-tayyibü”⁹⁶ şeklinde zikredilmiştir. Tayyib kelimesi, güzel/helal ve temiz rızıkları hoş/pak nimetleri, güzel şeyleri⁹⁷ nitelemek için de kullanılmıştır. “Tayyib” sözcüğü, insanla ilgili kullanıldığında “cehâlet-in ve fasıklığın pisliğinden ve çirkin amellerden kendisini ayırt etmiş ve kendini ilim, iman ve güzel amelle süsleyip bezemiş kişi” anlamında da zikredilir. Tayyib, çirkin, pis, murdar olan şeyin zıddı olarak da geçmektedir.⁹⁸ Tayyib kelimesi, Kur'an'da bir beldenin ve temiz toprağın bir sıfatı olarak da bulunmaktadır.⁹⁹

Yukarıdaki anlamlar çerçevesinde “tayyib” kavramı ele alındığı takdirde “kavl-i tayyib” terkihinin, güzel, hoş, tatlı, yumuşak, incitmeyen, gönül alan ve muhatabı nefret ettirmeyen, pürüzsüz, yalın, saf, her türlü çirkinlik ve kabalıktan uzak bir söz, ifade ve konuşma anlamını içerdiği anlaşılır.

Kur'an'da iman edip salih amel işleyenlerin, zemininde ırmaklar akan cennetlere konulacağı ve çeşitli zinetlerle ve elbiselerle donatılacağı¹⁰⁰ belirtildikten sonra bu nimetlere erenlerin bunları nasıl elde ettiğine şöyle işaret edilmiştir: “*Ve onlar, sözün en güzeline yöneltilmişler, övgüye layık olan Allah'ın yoluna iletilmişlerdir.*”¹⁰¹

Müfessirlerin çoğunluğuna göre, âyette zikredilen “Sözün en güzel” ifadesinden murat, Kelime-i Tevhid, Kelime-i Şehâdet'tir.¹⁰² Kur'an olduğunu söyleyenler de olmuştur.¹⁰³ Bu açıklamalar çerçevesinde kavli-i tayyibin, müminin karakterini, söz ve davranışlarını düzenleyen bir kavram olduğu söylenebilir. Zira Allah'ın varlığına, birliğine ve Hz. Muhammed (s.a.v)'in peygamberliğine ve ona indirilen Kur'an'a inanan bir kimse, tebliğ ve irşat faaliyetlerinde, eğitim ve öğretim çalışmalarında hoş kelimeleri seçerek konuşur, tebliğ eder, dersini anlatır ve muhataplarına karşı güzel ve saf/yalın bir dil kullanır. Buna göre

95 Bkz. İsfehâni, *a.g.e.*, s. 527-528.

96 Fâtır, 35/10.

97 Bakara, 2/172; Mâide, 5/5, 87; A'raf, 7/32; Nahl, 16/114; Mü'minün, 23/51, 64

98 İsfehâni, *a.g.e.*, s. 527; Âl-i İmrân, 3/38; Enfâl, 8/37; Nahl, 16/32; Nûr, 24/26.

99 A'raf, 7/58; Sebe', 34/15.

100 Hac, 22/23.

101 Hac, 22/24.

102 Taberî, *a.g.e.*, cz. XVII, c. IX, 102; İbn Kesir, *Tefsîru'l-Kur'ân'l-Azîm*, Kahraman Yayınları, İstanbul, 1985, V, 404; Şevkânî, *a.g.e.*, III, 552.

103 İbn Kesir, *a.g.e.*, V, 404.

bütün ibadetlerin, maddi ve manevî işlerin merkezini Kelime-i Tevhid ve Kelime-i Şehadet oluşturur. Varlığında, zatında ve sıfatlarında bir olan Allah Teâlâ, Kur'an-ı Kerim'inde bütün kullarından güzel söz söylemelerini istemiştir.¹⁰⁴ Hz. Peygamber de tebliğ görevini bu çizgide sürdürmüş hep güzel konuşmuş, güzel ifade etmiş ve güzel anlatmıştır. Güzel sözle konuşmak ve muhataplar ile iletişime geçerken en zarif kelimeleri seçmek, başarmanın en önemli dinamikleridir.

9. Kavl-i Meysûr

Meysûr kelimesi, kolay ve mümkün olmak, yumuşak başlı olmak, kolaylaştırmak manalarını içeren "yesera" kökünden türemiştir, yumuşak, kolay ve mülâyim demektir. Yüsr, zorluk anlamındaki "usrün" sözcüğünün zıddı anlamındadır. Kolay kılınmış nesneye denir. Meysûr kelimesi, mefûl vezninde/kalıbında gelen mastarlardandır.¹⁰⁵ Bu açıklamalara göre "kavl-i meysûr", kolay, yumuşak ve mülâyim söz demektir.

Allah Teâlâ, kullarına kolaylığı murat etmiş, onlara zorluğu istemiştir.¹⁰⁶ Her zorluktan sonra bir kolaylık yaratacağını¹⁰⁷, her zorlukla beraber bir kolaylığın olacağını¹⁰⁸, müminler için emir ve yasaklarında kolaylığı talep ettiğini¹⁰⁹, Kur'an'ı kolaylaştırdığını¹¹⁰ açıklamıştır. Bütün bunlar, Kur'an'da insanlara yüklenen hükümlerin kolaylık üzerine kurulduğunu göstermektedir. Keza, ibadet ve taatlar da kolaylık ilkesi üzerine bina edilmiştir.

Kur'an'ın canlı şahidi olan Hz. Peygamber de bütün tutum ve davranışlarında Allah'ın emrine aykırı olmamak kaydıyla hep kolayı tercih etmiş¹¹¹ ve ümmetine de bu konuda örnek olmuştur. Allah Teâlâ, Hz. Peygamber'e, akrabalarına, yoksullara ve yolda kalmışlara yardım edebilecek imkânı olmadığı zamanlarda, hiç olmazsa onlara gönüllerini alacak kavl-i meysûr yani, yumuşak ve yatıştırıcı söz söylemesini şöyle emretmiştir: *"Eğer Rabbinden umduğun bir rahmeti istemek için onlardan yüz çevirecek olursan, o zaman onlara yumuşak bir söz söyle."*¹¹²

104 İsrâ, 17/53.

105 İsfehâni, a.g.e., s. 891-892; İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabiyyi, Beyrut, 1999, XV, 446-447; Asım Efendi, *Kamus Tercümesi*, II, 157.

106 Bakara, 2/185.

107 Talak, 65/7.

108 İnşirâh, 94/6.

109 Kehf, 18/88.

110 Meryem, 19/97; Kamer, 54/17, 22, 32, 40.

111 Buhârî, Menâkıb, 23; Müslim, Fedâil, 77Ahmed b. Hanbel, VI, 32, 116, 233; muvatta, Hüsnü'l-Huluk, 1.

112 İsrâ, 17/28.

Müfessirler, bu âyeti şöyle tefsir etmişlerdir: Senden yardım isteyen yakınlarına, yoksullara ve yolda kalmışlara red cevabı vermekten hayâ ediyorsan/utanıyorsan, onları cevapsız bırakma. Peygamber (s.a.v), kendisinden bir şey istendiğinde şayet bu talep edilen şey yanında yoksa isteyen kimseden utancından dolayı yüz çevirirdi. Bunun üzerine Allah Teâlâ, Hz. Peygamber'e, Rabbinden umduğu bir rahmeti istemek maksadıyla onlara merhamet etmek ve kalplerini hoşnut etmek için, bu kesimlere karşı kolay, yumuşak söz söylemesini, güzel ve yumuşak vaatte bulunmasını, Allah'tan bir rızık gelirse inşallah size ulaştıracağım demesini, emretmiştir. ¹¹³

Bu açıklamalar, aslında iletişim kurulacak muhatapların isteklerine cevap verme şeklinde olsun ya da herhangi bir mesajı onlara ulaştırmak çerçevesinde gerçekleşsin, iletişim dilinin kolaylık, yumuşaklık üzerine inşa edilmesinin gerekliliğine ve başarının ancak bu tarzdaki yöntemle sağlıklı bir şekilde tahakkuk edeceğine işaret etmektedir. Anlaşılmayan, zor, kaba, sert sözler ve konuşmalarla muhatapların daha genel anlamda insanların kalbini kazanmak zordur. İnsanların; akrabaların, komşuların, yoksulların ve ihtiyaç sahiplerininin maddi ve manevi taleplerini karşılamak imkânı yoksa en azından onları hoşnut edecek kelimeler ve sözlerle kalpleri kazanılmalı ve sızlarına merhem olunmanın yolları aranmalıdır.

10. Kavî-i Sekîl

Ağır gelmek/olmak, güç gelmek, sabit olmak, hastalığı ağırlaşmak anlamına gelen "sekule" kökünden türeyen "sekîl" sözcüğü, ağır, güç, sabit anlamlarına gelir. Hafif, yeğni, az anlamına gelen "el-hiffetü" kelimesinin zıddıdır. Ağır nesneye denir.¹¹⁴ Tartılan ya da miktarı tayin edilen şeylerin tümünde ağır basan tarafa "sekîl" (ağır) denir. Temelde cisimle ilgili nesnelere hakkında kullanılır. Ayrıca anlamsal konularda da kullanılır. "Sekîl" kelimesi, insanla ilgili kullanıldığında bazen yermek için de kullanılır¹¹⁵ Türkçe'mizde kimi zaman övgü için de kullanıldığı olmuştur. Ağır adam, ağırbaşlı adam gibi. Kur'an'da "es-sikalü" sözcüğü çeşitli türevlerde gelir ve ortak noktaları ağırlık anlamını içerir.¹¹⁶ Bazen de günahlar için zikredilmiştir.¹¹⁷

"Kavî-i sekîl" terkip olarak ağır söz anlamındadır. Kur'an'da sade-

113 Zemahşerî, *a.g.e.*, II, 661-662; İbn Kesîr, *a.g.e.*, V, 66.

114 Asım Efendi, *Kamus Tercümesi*, III, 154-155.

115 İsfehânî, *a.g.e.*, s.

116 A'raf, 7/187; Tevbe, 9/41; Nahl, 16/7; Enbiyâ, 21/47; Tûr, 52/40; Zilzâl, 99/, 2, 7-8; Kâria, 101/6-7.

117 Nahl, 16/25; Ankebût, 29/13.

ce “Şüphesiz biz sana (sorumluluğu) ağır bir söz vahyedeceğiz”¹¹⁸ âyetinde geçer. Bu âyette geçen “kavlen sekilen” terkininin ne anlama geldiği konusunda çeşitli yorumlar yapılmıştır. Müfessirlerin ekserisi, Kur’an, onun içinde bulunan, mükelleflere ağır zor gelen teklifleri/sorumlulukları içeren emir ve yasaklar, Allah’ın farz kaldığı ve tayin ettiği hükümler/sınırlar, helal ve haramlar, hükümleriyle ve farzlarıyla amel etmek, vaat ve vaidler şeklinde izahlar yapmışlardır.¹¹⁹

“Kavlen sekilen terkihi” büyük, çok azametli ve kıymetli söz anlamında da tefsir edilmiştir. Çünkü Kur’an, âlemlerin Rabbi olan Allah’ın kelâmıdır. Değeri ve kıymeti olan her şey sekildir/ağırdır, ciddidir. Buna göre âyetin anlamı; “Ey Peygamber! Nefsini/kendini bu büyük, ağır ve zor olan sözü kabul etmek için hazırla” demektir. O Kur’an, hafif/basit bir söz değildir, onda bayağılık ve saçmalık yoktur. Çünkü o, şanı yüce olan Rabbimizin kelâmıdır.¹²⁰

Kur’an’ın, kendisini “Şüphesiz o Kur’an, hak ile batılı ayırt eden bir sözdür. O, boş bir söz değildir/O saçma bir söz değildir/o, boş bir lakırdı değildir”¹²¹ şeklinde tarif etmesi, bu açıklamaları teyit etmektedir.

Muhammed Hamdi Yazır, “Çünkü biz sana kavlen sekilen/ağır bir söz indireceğiz”¹²²âyetini şöyle tefsir etmiştir: Dayanılması, uygulama ve yerine getirilmesi çok zor olan büyük bir kelâmı üzerine indirip tatbikini ve uygulamasını sana emredeceğiz. Bu söz, ağır yükümlülükleri ve sorumlulukları kapsayan, savulması ve geri çevrilmesi mümkün olmayan Kur’an ile peygamberlik emri, indirilmesi ve onun vahyidir. Hz. Peygamber (s.a.v)’e vahiy geldiği zaman, derhal yüzü değişirdi. Soğuk havada bile vahyin etkisinden yüzlerinden ter boşanırdı.¹²³ Vahiy ve onun inişi maddi olarak bile ağırlık ve baskı ile geldiği gibi, hükümlerinin ve ahlâk kurallarının icra ve uygulaması da nice zorlukları beraberinde getiren ağırlıkları kapsar. Kur’an okumak kolay olsa da onunla amel etmek zordur. Sonra terazide ecir ve mükâfatı ağırdır.¹²⁴

Müzzemmil Sûresi, 5. âyette geçen “sekil” kelimesine, “kerim”/ikram eden/lütüf ve ihsanda bulunan anlamı da verilmiştir.¹²⁵ Kerim kelimesi, övülen ve güzel kabul edilen her şeyi içinde toplayan bir isim-

118 Müzzemmil, 73/5.

119 Taberî, *a.g.e.*, cz. XXIX, 80; Zemahşerî, *a.g.e.*, Beydâvî, *a.g.e.*, VI, 384; Neseî, *a.g.e.*, VI, 384; IV, 637-638; Şevkânî, *a.g.e.*, V, 393.

120 Hazin, *a.g.e.*, VI, 384.

121 Târık, 86/13-14.

122 Müzzemmil, 73/5.

123 Buhârî, Bed’ül-vahy, 2; Tirmizî, Menâkıb, 7; Neesâî, İftitah, 37; Muvatta, Kur’an, 7.

124 Yazır, Muhammed Hamdi, *a.g.e.*, VIII, 5428-5429.

125 Şevkânî, *a.g.e.*, V, 393.

dir, kolay ve yumuşak söz demektir.¹²⁶ İsrâ Sûresi, 23. Âyette ana-babaya “kavlen kerîmen/güzel söz söyle” buyrulması da bu kabildendir.

Bütün bu açıklamalara göre kavli-î sekîl'i, sözlü iletişimde ciddi, ağır, hafiflikten ve bayağılıktan uzak önemli ve güzel söz olarak değerlendiriliriz. Arapça kökenli olan “sekîl” kelimesi, Türkçe'de ağır, ağırlık ve hafifin zıddı olarak karşılık bulmaktadır. Türkçe'de ağır sözcüğünün hem isim hem de sıfat olarak çeşitli formatlarda kullanıldığı görülmektedir. Ağırbaşlı, ciddi. Ağır durmak; ciddi, ağırbaşlı, oturaklı, soğukkanlı hareket etmek. Ağırbaşlı; davranışları ölçülü, olgun, vakur, ciddi. Ağırbaşlılık; ağırbaşlı olma durumu, vakar, ciddilik, ciddiyet.¹²⁷

Kavl-i sekîl/ağır/ciddi/ölçülü/olgun/yerli yerinde söz olarak değerlendirmemizin özünde yukarıdaki gerekçeler yatmaktadır. Kur'an, ciddi/sağlam ve basitlikten uzak bir kelâm olduğuna ve kendisini böyle tanımladığına göre ona inananların, muhataplarına karşı gerek tebliğ ve irşatta ve gerekse diğer konularda da sözlü iletişimde kullanacakları üslup buna göre olmalıdır. Sözlü iletişimde, düzgün, doğru ve ağırlığı olan kelimeler, muhatapları etkilemede en önemli unsurlardır. Basit, saçma sapan, ağırlığı ve ciddiyeti olmayan sözler, anlık tesir bıraktığı görülse bile sürekliliği olmayan ve iz bırakmayan etkileşimlerdir. Bu yüzden Kur'an'ı, bir hayat kitabı olarak kabul edip inananlar, insanlarla iletişimlerini Kur'an'ın kendilerine öngördüğü yöntemlerle kurmalıdır. Ağırlığı olmayan, ciddiyetten uzak ve Kur'an ahlakından mahrum sözlerle gerçekleştirilen iletişimin, muhatapların gönül ve zihin dünyasında makes bulması oldukça zordur. Kur'an'ın, sözlü iletişimde güzel, yumuşak, kolay ve ciddi sözü önemsemesinin hikmeti de bu olsa gerektir.

Ğadd-ı Savt

“El-ğaddu kelimesi, gözü/ gözleri, sesi kısmak ve kabın içerisindeki bir şeyi eksiltmek, demektir. Fiil olarak gözünü kısıtı/bakışlarını indirdi ve sesini kısıtı, kabın içerisindeki bir şeyi eksiltti anlamında “ğadda-yeğuddu ve iğtedda” kalıbında kullanılır. Nûr Sûresi, 30 ve 31., Lokmân Sûresi, 19. âyetlerde bu anlamda kullanılmıştır.¹²⁸ “Es-savtü” sözcüğü ise, iki cismin birbiri üzerine vurulması sonucunda ortaya çıkan sıkışık hava anlamına gelir. Bu, iki kısma ayrılır. Herhangi bir şeyle süslenmekten/nağmeden soyutlanmış ses. İkincisi, belirli bir

126 Ezherî, a.g.e., IV, 3132.

127 Şükrü Haluk Akalın ve diğerleri, *Türkçe Sözlük*, Türk Dil Kurumu, Ankara, 2009, s. 31-32.

128 Bkz. İsfehâni, a.g.e., s. 607-608.

şekilde nakışlanmış/süslenmiş ses. Süslenmiş/nağmeli söz de iki kısma ayrılır. Birincisi, zaruri olarak çıkan ses. Cansız varlıkların ve hayvanların sesi gibi. İkincisi, ihtiyari olarak çıkan ses. İnsanlardan çıkan sesler, bu kategoriye girer. Bu ses çeşidi de kendi arasında ikiye ayrılır. Bir kısmı el vasıtasıyla çıkarılır. Diğer kısmı ise, ağız aracılığıyla çıkar. Ağız aracılığıyla çıkan ses de iki çeşittir. Birincisi, konuşma türünden olmayan. Ney sesi gibi. İkincisi ise, konuşma türünden olan. Bu da ya müfred/tekil bir söz olur ya da söz çeşitlerinden herhangi biri gibi mürekkep olur.¹²⁹ Konu başlığında geçen ğadd-ı savt terkibi ise, sesi kısmak, alçaltmak demektir.

Görüldüğü gibi ses, hemen hemen her varlıkta vardır. Bu varlıklar ister canlı olsun isterse cansız kendi hal diliyle buldukları pozisyona ve işleve göre seslerini çıkarmaktadırlar. Bazı hayvanların sesleri ve ötüşleri farklı olsa bile bu onlara Allah'ın verdiği tabii bir özelliktir. Kiminin sesi ve ötüşü hoş, kimisinin de tırmalayıcı ve korkunçtur. Ama ortak bir noktada hepsi bunu ya kendi aralarında ya da karşıtlarına karşı iletişim esnasında çıkarır, kullanır, tepkilerini ya da isteklerini belirtirler. Ancak, akıl, irade ve düşünce ile diğer varlıklardan farklı olarak yaratılan insanın sesi, diğer varlıkların sesinden farklıdır. Zira Allah ona, beyanı/konuşmayı öğretmiştir.¹³⁰ Bu yüzden o, meramını, mesajını, sıkıntısını ve her türlü talebini sesi ile ortaya koyar. Sesini terbiye ederek çeşitli nağmelerle konuşur, okur, türküsünü, şarkısını söyler. Ses ve onun en temel aracı olana dil, sözlü iletişimin temel omurgasını oluşturur. Bu kısmın ana teması da budur. Hayvanlar, seslerini kullanmaktan mesul değildir. Ama insan, iletişim esnasında nasıl bir ses kullanmasından ve bunu dile ne şekilde yansıtacağından sorumlu kılınmıştır. İşte Kur'an, Lokman Sûresi, 19. Âyette, akıl sahibi insanın ne şekilde bir ses tonu ve üslup kullanacağı konusunda devreye girmiş ve bunun ölçüsünü ortaya koymuştur.

Kur'an'da "savt/ses" kelimesi hem tekil hem de çoğul olarak kullanılmıştır.¹³¹ Hucurât Sûresi'nde müminlere hitaben şöyle buyrulmuştur: *Ey iman edenler! Seslerinizi, Peygamber'in sesinin üstüne yükseltmeyin. Birbirinize bağırduğunuz gibi, Peygamber'e yüksek sesle bağurmayın, yoksa siz farkına varmadan işledikleriniz boşa gider.*"

Bu âyet, ashab-ı kirâmın, Rasûllah (s.a.v)'in huzurunda nasıl konuşacağı ve seslerini nasıl kullanacakları hatta ses tonlarını ne şekilde

129 İsfehâni, a.g.e., s. 496.

130 Rahman, 55/4.

131 Tâhâ, 20/108; Lokman, 31/19; Hucurât, 49/2.

ayarlayacakları öğretilmektedir. Müminlerin, birbirlerine seslendikleri, bağırp çağırıkları gibi Peygamber (s.a.v)'e konuşmalarına izin verilmeyen âyette, Hz. Peygamberle nasıl sözlü bir iletişimin kurulacağına dikkat çekilmiştir. Aslında bu öğreti, müminlerin de birbirlerine karşı sözlü iletişimlerde aynı yolu izlemesini yeğlemektedir. Sesin kısılmasıyla ilgili âyet, bu açıklamayı dolaylı yünden desteklemektedir.

*“Yürüyüşünde tabû ol. Sesini alçalt. Çünkü seslerin en çirkini, şüphesiz eşeklerin sesidir!”*¹³² Lokman (a.s)'ın oğluna verdiği bu öğüt, bütün müminlere çocuklarını terbiye ederken kullanmaları gereken eğitimin temel kuralını açıklamaktadır. Birincisi, mütevazı olmak ve orta yolu tutmak. İkincisi, ses tonunu olması gereken ölçüde/itidal çizgisinde kullanmak. Kulağı tırmalayacak, bezdirecek ve nefret ettirecek şekilde uluorta bağırp konuşmak, iletişim kanallarını tıkayan ciddi mâniyedir. Kur'an'ın, bu meseleye dikkat çekmesinin en temel sebebi, insanların yumuşak, mutedil ve kolay bir üslup ile konuşmadan ve iletişim kurmadan hoşlanmalarıdır.

Kur'an, niçin eşek sesinin çirkin olduğunu açıklamış ve bunu eğitimin-öğretimin konusu yapmıştır? Halbuki eşek de Allah'ın yarattığı ve insanlara hizmet eden muti bir varlıktır. Bu ve benzer soruların cevabını, Mustafa Öztürk'ün yaptığı ve alıntılıdığı aşağıdaki değerlendirmelerde bulabiliriz.

Kur'an'ın eşek, maymun ve domuzdan olumsuz biçimde söz etmesini ontolojik değil, antropolojik zeminde anlayıp yorumlamak gerekir. Daha açıkçası, bu hayvanlar, Allah nezdinde yaratılış itibarıyla çirkin ve kötü değil, gerek Yahudi geleneğinde ve gerek İslam öncesi Arabî kültür ve örfünde kötü/çirkin addedilmesiyle ilgilidir. Mâverdî'nin Lokman, 31/19. âyetteki “en çirkin ses eşek essidir” ifadesiyle ilgili olarak aktardığı şu bilgiler meselenin daha iyi anlaşılmasına yardımcı olabilir.¹³³

Eşek sesi, insana en çirkin gelen, duyulduğunda en çok rahatsız eden ses olup Araplar nezdinde çirkin sesle ilgili bir darb-ı meseldir. Hasen el-Basrî'den nakledilen rivayete göre Allah'ın ilgili âyette eşek sesini örnek olarak zikretmesinin sebebi şudur: Müşrikler, câhiliye döneminde birbirlerine karşı yüksek sesle övünme yarışına girer, bağırp çağırarak hitap ederlerdi. İçlerinden hangisinin sesi daha yüksek çıkarsa, o kimse daha izzetli ve kudretli addedilir, sesi az çıkan kimse

132 Lokman, 31/19.

133 Mustafa Öztürk, *Kur'an ve Yaratılış*, İstanbul, 29 Mayıs Üniversitesi Kur'an Araştırmaları Merkezi Yayınları, İstanbul, 2016, s. 233.

zelil duruma düşerdi. Bu sebeple Allah, “En çirkin ses, eşek sessidir” meâlindeki ifadeyle, bir bakıma, “Şayet sestten dolayı herhangi bir saygınlık söz konusu olsaydı, en saygın varlık eşek olurdu” demek suretiyle, müşrikleri darb-ı mesel yoluyla eşek mesabesine indirdi.¹³⁴

Bu çerçevede, şunu ifade etmekte yarar vardır. Muhataba karşı üstünlük sağlamak maksadıyla bağırıp çağırarak konuşmak ve mesaj iletmeye çalışmak, en başta iletişim yollarının tıkanmasına vesile olur. Ulaştırılmak istenilen ileti doğru olsa bile, bu tavır ve davranış, konuşanla muhatap arasındaki irtibatı ya zayıflatır ya da keser. Her fırsatta ifade edildiği gibi bağırıp çağırmak haklılığın bir kanıtı değildir.

Şu değerlendirme ile bu konuyu tamamlamak istiyoruz: Âyette sesi alçaltmaktan maksat, bir kimsenin daima alçak sesle konuşması ve asla sesini yükseltmemesi anlamına gelmez. Eşeğin anırması zikredilerek, konuşurken hangi tür ses ve tondan kaçınılması gerektiğine açıkça işaret edilmektedir. Sesin ve tonun bir alçak ve yüksek, sert ve yumuşak şekli vardır ki, duruma göre bunlardan birine ihtiyaç duyulur. Meselâ: yakın mesafeden veya küçük bir topluluğa konuşan bir insan, alçak bir sesle konuşur; uzak mesafeden veya kalabalık bir topluluğa konuşan insan ise, yüksek sesle konuşmak mecburiyetindedir. Aynı şekilde şart ve duruma bağlı olarak ses tonu zorunlu olarak farklı olur. Dua ederken sesin tonu, bir şeyi telin ederken ki ses tonundan; iyi dilekte bulunurken ki ses tonu, öfke anındaki ses tonundan farklı olmak zorundadır. Lokman (a.s)’ in sesini alçaltmak için oğluna yaptığı öğütten, bir kimsenin sesini daima alçak, ses tonunu daima yumuşak tutmak zorunda olduğuna dair bir anlam çıkmaz. Karşı çıkılması gereken ses, bir insanın başkasının gözünü korkutmak, küçük düşürmek ve kabadayıcı birisini sindirmek için eşeğin anırması gibi bir ses çıkarması ve anırır gibi bağırmasıdır.¹³⁵

NETİCE

Allah Teâlâ, muradını; hükümlerini, emir ve yasaklarını vahiy yoluyla Hz. Muhammed (s.a.v)’e indirmiştir. Vahiy meleği Cebrail (a.s), Kur’an’ı, sözlü olarak Hz. Peygamber’e tebliğ etmiş, okumuş ve açıklamıştır. Kur’an’ın, sözlü olarak vahyedilmesi aslında sözlü iletişimin insanlarla anlaşmada büyük önem taşıdığını göstermektedir. Kur’an-ı Kerim, mesajını iletirken beden dilini ve başka araçları da kullanmış-

134 Öztürk Mustafa, *a.g.e.*, s. 234, (Maverdî, Ebu’l-Hasen Ali b. Muhammed, *en-Nüket ve’l-Uyûn*, nşr. Seyyid Abdulkasûd b. Abdirrahman, Müessesetü’l-Kutubi’s-Sekafiyye, İkinci baskı, Beyrut, 2007, IV, 341. Sayfadan naklen).

135 Bkz. Ebu’l-Al’â Mevdûdî, *Tefhîmü’l-Kur’an*, tercüme, Muhammed Han Kayani ve diğerleri, İnsan Yayınları, İstanbul, 1996, IV, 332

tır. Ancak biz, Kur'an'ın sözlü iletişim dilinde ortaya koyduğu bazı kriterleri ele aldık. Zira beden dili ile iletişim konusu, müstakil bir araştırmayı hak edecek vüsattadır.

“Tatlı dil yılanı deliğinden çıkarır” atasözünde olduğu gibi, insanlar, sürekli tatlı, yumuşak, kolay ve ciddi sözlerden oluşan mesajlara kulak vermiş ve bu ilkelerle beslenen mesajları kabul etmeye daha fazla yatkınlık göstermişlerdir. Allah Teâlâ, insanın fitratında olan bu duygu ve kabiliyetlere uygun olarak peygamberlere kolay, güzel ve yumuşak dil ile mesajlarını iletilmelerini emretmiştir. Yumuşak söz, iletişimin hedefine ulaşmasında o kadar önemlidir ki, Allah Teâlâ, İsrailoğullarını ezen, baskı uygulayan, onları en ağır işlerde çalıştıran ve bütün bunların yanı sıra ilahlık iddiasında bulunan Firavun'a bile yumuşak sözle mesajının ulaştırılmasını istemiştir. Keza Kur'an, Hz. Muhammed (s.a.v)'den de bu yolu izlemesini istemiş ve onun başarısını muhataplarına yumuşak davranmasına ve muamelesine bağlamıştır.

Muhatap kim olursa olsun, anlatılan konu ne olursa olsun Kur'an'ın iletişim dilinde önerdiği kuralları öne çıkarmadan ve onları ulaştırılacak mesajın temeli yapmadan başarıya ulaşamayız. Kur'an'a inananlar, Kur'an'ın ve daha genel anlamda İslam dininin mesajlarını tebliğ ederken, eğitim ve öğretim faaliyetlerini yürütürken bu temel prensipleri, başat kelimeler olarak kullanmalı ve üsluplarına dikkat etmelidirler. Unutulmamalıdır ki, sert, kaba, çirkin, tehdit ve şiddet içeren sözlerle dini anlatmak, temeli müjdeye, uyarıya ve güzel tebliğe dayanan İslam dinine yapılan büyük bir kötülüktür.

KAYNAKLAR

- Abdulkaki, Muhammed Fuad, *Mu'cemû'l-Müfehres li Elfâzi'l-Kur'an'il-Kerîm*, Çağrı Yayınları, İstanbul, ts.
- Ahmed b. Hanbel, (ö.241/855), *el-Müsned*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1982 (I-VI).
- Akalın, Şükrü Hâluk ve diğerleri, *Türkçe Sözlük*, Türk Dil Kurumu, Ankara, 2009.
- Asım Efendi (1755-18209, *Kamus Tercümesi*, Asitane Yayınları (tıpkı basım), İstanbul, ts (I-III).
- Beydâvî, Nâsiruddin Ebû Said Abdullah b. Ömer el-Beydâvî (ö. 685/1286), *Envâru't-Tenzil ve Esrâru't-Te'vîl*, Beyrut, ts. (*Kitabun Mecmuatü'n mine't-Tefâsir içinde*).
- Buhari, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-Buhârî (ö. 256/870), *Sahîhu'l-Buhârî*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1981 (I-VIII).
- Cevherî, İsmail b. Hammad (ö. 400/1009'dan önce), *es-Sıhah*, Dâru'l-Marife, Beyrut, 2008.
- Dârimî, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdi'r-Rahman (ö. 255/869), *Sünenü'd-Dârimî*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1981.
- Devellioğlu, Ferit (1906-1985), *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Ankara, 1978.
- Ezherî, Ebu Mansûr Muhammed b. Ahmed (ö. 370/980), *Mu'cemû Tehzîbi'l-Luğa*, tahkik, Rayad Zeki Kasım, Beyrut, Dâru'l-Marife, 2001.
- Gürgen, Haluk, *Halkla İlişkiler ve İletişim*, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 2007.
- Hâzin, Alâuddîn b. Muhammed b. İbrahim (ö. 741/1340), *Lübâbu't-Te'vîl fî Meânî't-Tenzil*, Beyrut, ts. (*Kitâbun Mecmuatü'n mine't-Tefâsir içinde*).
- Hudarî, Muhammed, *Nûru'l-Yakîn*, Tahkik, Muhyiddin Cerrah, Beyrut, ts.
- İbn Dureyd, Muhammed b. Hasan b. el-Ezdî (ö. 321/933), *Kitâbu Cemherati'l-Luğa*, tashih ve tertib, Adil Abdurrahman el-Bedrî, Mecmuatu'l-Bahsi'l-İslâmiyye, Meşhed, 1984.
- İbn Kesîr, İsmail b. Ömer (ö. 774/1372) *Tefsîru'l-Kur'ânî'l-Azîm*, Kahraman Yayınları, İstanbul, 1985.
- İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd (ö. 273/886) *Sünenü İbni Mâce*, İstanbul, 1981 (Çağrı Yayınları, I-II).
- İbn Manzûr, Ebu'l-Fadl Cemalüddin Muhammed b. Manzûr (ö. 711/1311), *Lisânü'l-Arab*, Beyrut, 1999 (I-XVIII).
- İsfehânî, Rağîb, Ebu'l-Hüseyn b. Muhemmd el-İsfehânî (ö. 502/1108), *Müfredâtü Elfâzi'l-Kur'an*, Dâru's-Şâmiyye, Beyrut, 2011.
- İzutsu, Toshihiko (1914-1993), *Kur'an'da Allah ve İnsan*, Tercüme, Süleyman Ateş, Kevser Yayınları, Ankara, ts.
- Mevdûdüdü, Ebu'l-Al'â (1903-1979), *Tefhîmü'l-Kur'an*, tercüme, Muhammed Han Kayanî ve diğerleri, İnsan Yayınları, İstanbul, 1996.
- Mevlanâ Şiblî (1857-1914), *Asr-ı Saadet (İslam Tarihi)*, trc. Ömer Rıza Doğrul,

- İstanbul, 1978.
- Müslim, Ebu'l-Hüseyin Müslim b. Haccâc (ö. 261/874), *Sahihu Müslim*, Çağrı Yayınları, İstanbul, (I-III).
- Malik b. Enes (ö. 179/795), *Muwatta*, İstanbul, 1981 (Çağrı Yayınları).
- Nesai, Ebû Abdırrahman Ahmed b. Şuayb b. Ali en-Nesâî, (ö. 303/925), *Sünenü'n-Nesâî*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1981 (I-VIII).
- Nesefî, Ebul-Berakât Abdullah b. Ahmed (ö. 710/1310), *Medârikü't-Tenzil ve Hakâiku't-Te'vil*, Beyrut, ts.(Kitabun Mecmuatü'n- mine't-Tefâsir içinde).
- Öztürk, Mustafa, *Kur'an ve Yaratılış*, İstanbul, 29 Mayıs Üniversitesi Kur'an Araştırmaları Merkezi Yayınları, İstanbul, 2016.
- Razî, Fahrüddin Muhammed b. Ömer (606/1210), *Mefâtihu'l-Ğayb (Tefsîru'l-Kebîr)*, Beyrut, 1990 (I-XXXII).
- Şevkânî, Muhammed b. Ali b. Muhammed eş-Şevkânî (1250/1834), *Fet-hu'l-Kadîr el-Camiu beyne Fenneyi'r-Rivâyeti ve'd-Dirâyeti min İlmi't-Tefsîr*, Tashîh, Ahmed Abdusselâm, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 1994 (I-V).
- Taberî, Muhammed b. Cafer et-Taberî, *Câmiu'l-Beyân fî Tefsîri'l-Kur'ân*, Dâru'l-Hadîs, Kahire, 1987 (c. XII, cz. XXX).
- Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa et-Timizî (ö. 279/892), *Sünenü't-Tirmizî*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1981 (I-V).
- Yazır, Muhammed Hamdi (1878-1942), *Hak Dini Kur'an Dili*, Eser Kitapevi, İstanbul, 1971 (I-IX).
- Zemahşerî, Ebu'l-Kasım Carullah Muhammed b. Ömer (ö. 538/1143), *el-Keşşâfû an Hakâiki Gavâmid'it-Tenzil ve Uyûni'l-Ekâvil fî Vücûhi't-Te'vil*, Tashîh, Mustafa Hüseyin Ahmed, Dâru'l-Kitâbi'l-Arabiyyi Beyrut, ts (I-IV).

